

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

Bakalářská práce

2019

Roman Jordán

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

**Mobilizace rakousko-uherské armády za Velké války
v českých zemích**

Bakalářská práce

Autor práce: Roman Jordán

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Vedoucí práce: Mgr. Martin Čížek, PhD.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Roman Jordán

Bibliografický záznam

JORDÁN, Roman. *Mobilizace rakousko-uherské armády za Velké války v českých zemích*. České Budějovice, 2019. 55 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Martin Čížek, PhD.

Rozsah práce: 96639 znaků

Anotace

Velká válka je nepochybně jednou z klíčových událostí novodobé Evropy a minulý rok jsme si připomněli sté výročí jejího konce. Navždy proměnila životy sta tisíců mladých mužů. V úvodní části je krátce představena armáda Rakouska-Uherska. Primárním cílem této práce je přiblížit čtenáři průběh částečné a všeobecné mobilizace a první okamžiky branců rakousko-uherské armády v českých zemích u vojska. Válečné nadšení mezi obyvatelstvem v Čechách či reakce domácího tisku jsou klíčovými tématy této práce.

Annotation

The Great War is certainly one of the key events of modern Europe, and this year we remember the centenary of its end. It changed the lives of hundreds of young men forever. In the introductory section, the Austrian-Hungarian Army is briefly introduced. The primary objective of this work is to bring the readers closer to the process of partial and general mobilization and the first moments of the Austro-Hungarian Army's troops from the Czech lands in the army. The war enthusiasm among the population in Bohemia or the reaction of the domestic press are key topics of this work.

Klíčová slova

Mobilizace, Velká válka, Rakousko-Uhersko, armáda, vojáci.

Keywords

Mobilization, Great War, Austria-Hungary, army, soldiers.

Title

Mobilization of the Austro-Hungarian Army during the Great War in the Czech Lands.

Poděkování

Na tomto místě bych rád srdečně poděkoval Mgr. Martinu Čížkovi, Ph.D., vedoucímu bakalářské práce, doc. PhDr. Vítu Smetanovi, Ph.D., vedoucímu bakalářského semináře a PhDr. Luboši Velkovi, Ph.D. za jejich odbornou pomoc a podporu.

Obsah

Anotace.....	5
1. Úvod.....	8
2. Armáda Rakouska-Uherska	11
2.1. Vybavení vojáka armády monarchie	14
3. Vyhlášení války a mobilizace v českých zemích.....	17
3.1. Mobilizační vyhlášky a rakousko-uherská branná moc	20
3.2. Manifest Mým národům	22
3.3. Odchod a první okamžiky u vojska	23
3.4. Průběh mobilizace	27
3.5. Dopady války.....	28
4. Válečné nadšení v českých zemích.....	32
4.1. Mobilizace a válečné nadšení v českém a německém tisku	34
Závěr.....	39
Summary	40
Použitá literatura	42
Seznam příloh.....	47

1. Úvod

Před více než sto lety, v červenci roku 1914 vyústila mezinárodní krize až k vyhlášení války, války, jaké lidstvo do té doby nepoznalo. V jeden den se změnil osudy statisíců mladých mužů potom, co se jich dotkla mobilizační vyhláška. Budoucí vojáci museli všeho zanechat, rozloučit se svými blízkými, odevzdat všechno armádě, vlasti a vydat se vstříc nejistému osudu. Jenom v Rakousku-Uhersku bylo za celou válku mobilizováno devět milionů mužů¹. Po takové době, si dnes jen stěží dokážeme představit, jaké to bylo jít z práce a z vylepené vyhlášky na návsi se dozvědět, že se uprostřed žní musím hlásit v kasárnách a opustit vše, co je mi blízké. Jaké to muselo být odcházet z domu, zanechat tam své děti a ženu samotné? A potom v zármutku vlakem opouštět rodnou ves za jáсотu přítomného davu. Pro dnešního člověka věc naprosto neznámá a vzdálená. Konkrétní osudy lidí, pro které byla válka stejně tak jako pro nás dnes něčím nepředstavitelným, jsou nyní již pouhou vzpomínkou, v podobě několika slov za sloupem jmen na mramorové desce.

Ačkoliv společnost během stého výročí války doslova „zaplavila“ celá řada výstav, dokumentů či publikací, zájem o tuto problematiku je v našich končinách poměrně chabí. Nejpravděpodobnější příčinou zdá se být, že bolest na konci války z vykrvácení celé jedné generace mladých mužů, zastínila radost ze získání samostatného státu a oslavy nad návratem tolik opěvovaných legionářů, bojovníků za naši svobodu, kteří zcela zastínil naprostou většinu vojáků z Čech, kteří si zasloužili přinejmenším stejné pocty, když až do konce války bojovali, trpěli a umírali za svoji vlast, Rakousko-Uhersko. Oficiální a legitimní obraz Velké války, vytvořený novou Československou republikou, tedy boj za svobodu českého národa, který do velké míry v povědomí dnešní veřejnosti přetrvává, se značně lišil od skutečných prožitků a zkušeností s válkou pro většinu národů žijících na území Čech a Moravy. „Nikdy nezapomene“ se de facto omezil na interpretaci válečných událostí tak, jak je chtěla vidět nová vláda a legionáři, její velká opora. Tím utrpěla pověst valné většiny mužů z Čech, bojujících v c. a k. armádě, kteří, a to se týkalo především Čechů, byli vyobrazení jakožto Švejkové, dezertéři, všemožně se snažící odporovat císaři a válečnému úsilí Rakouska-Uherska. Hrdinské činy a utrpení vojáků z Čech, ať už Čechů či Němců, bojujících pod rakouskou orlicí, tak byly téměř zapomenuty. Proto jsou hlavním námětem této práce právě jejich prožitky z prvních válečných dnů.

¹ Ivan Šedivý, *Češi, české země a velká válka 1914-1918* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001) - s. 13. tabulka.

Literatury zaměřené na Velkou válku je celá řada. Ať historické či politické publikace, valná část z nich přebírá konsensus nastolený za první republiky, jak jsem již výše nastínil a více či méně vyobrazují českou účast ve válce, jakožto odpor proti Rakousku-Uhersku a válečné úsilí Čechů omezují na československé legie. Tyto práce velmi často opominají fakt, že na území Čech a Moravy nežili pouze Češi, a že součástí českých pluků byly další národy žijící v české kotlině, především Němci, proto bych se v této práci nerad omezil na výklad z pohledu vojáků Čechů. Částečná změna nastala po pádu komunismu, kdy vznikl úzký prostor pro rehabilitaci či nezkršený výklad osudu většiny českých vojáků bojujících za rakousko-uherskou armádu a několik autorů, z jejichž děl čerpám především, se o to významně zasadilo. Stále je však tato myšlenka značně kontroverzní.

Rakousko-uherská armáda má mezi českou veřejností velmi negativní pověst neschopného a poraženého vojska, a opět na tom nese značný vliv například zfilmované dílo Jaroslava Haška. Povědomí, jak ve skutečnosti rakousko-uherský voják vypadal, a jak armáda tehdy fungovala, jsou dnes pouze útržkovité, a proto se na představení armády monarchie blíže zaměřím hned v úvodu. Považuji za klíčové se pozastavit nad tím, jak byla armáda Rakouska-Uherska schopna, pokud byla opravdu tak slabá, zvládat, velmi často úspěšně, válku na několika frontách a do doby podpisu mírové smlouvy znemožnit vstup jediného nepřátelského vojáka na domácí půdu. Zajímá se budu o financování, morálku, strukturu armády, národnostní problémy, jež byly klíčové pro celou monarchii a pochopitelně také o vybavení a výstroj vojáka tak, abych mohl přiblížit jeho obraz čtenářům. Ústředním tématem práce je pochopitelně mobilizace v českých zemích, přesto je důležité zaměřit se na činy rakousko-uherských politiků a vládnoucích Habsburků vedoucích k ultimátu a k vyhlášení války. Byl opravdu následník trůnu válečným štváčem? Proč tedy kola války spustila až jeho smrt, a jaký byl postoj staříckého císaře k válce?

Mobilizace byla nezměrnou katastrofou pro tehdejší mladý život, nejenom však pro muže, mobilizace se dotkla všech. Nehleděla na pohlaví, věk, vyznání, národnostní či politickou příslušnost. Cílem mého bádání není pouze popsat pocity odcházejících rekrutů, jejich prvních chvil v armádě či loučících se rodin, přátel. Nýbrž zmapovat také dopady vyhlášení války na tehdejší širší společnost, důraz kladu na válečné nadšení, kdy mě zajímá, jakých rozměrů dosahovalo v Čechách, a jak moc se na něm podíleli Češi. Média byla nesmírně mocným nástrojem, již tehdy na počátku 20. století, proto mě jejich zapojení do mobilizace v českých zemích bude také zajímat. Současně porovnáám charakter článků vydaných českými novinami s těmi německojazyčnými.

K vytvoření obrazu života jednotlivce v letních událostech roku 1914 a během dalších mobilizačních vln využiji pramenů publikovaných i nepublikovaných, především pak osobní deníky mobilizovaných mužů. Skrze ně se pokusím přiblížit náladu jak odvedených, tak i jejich rodin či rodné obce. Mimo to je využiji pro přiblížení pocitů veřejnosti a podmínek v samotné armádě. U těchto pramenů, zejména u těch publikovaných, je riziko pozdějších úprav původních myšlenek, jež mohou skutečnost zkreslovat, avšak stále se jedná o cenný, a především subjektivně pojatý zdroj. K objasnění charakteristiky a průběhu mobilizace využiji českou i rakouskou odbornou literaturu, především dílo Ivana Šedivého, který se v knize *Češi, české země a velká válka* zaměřuje primárně na českou účast, jakožto vojáků Rakouska-Uherska, v první světové válce, jejími dopady na Čechy a nejsou opomenuty ani česko-německé vztahy, což jsou témata z velké části stěžejní i pro moji práci. Za rakouskou literaturu jsou to rozsáhlá a velmi podrobná díla Manfreda Rauchensteinera, která jsou ostatně citovaná právě i Ivanem Šedivým. O tom, jak vypadala rakousko-uherská armáda v předvečer Velké války, její charakteristika, problémy, počty, výstroj a výzbroj, zevrubně líčí rakouské knihy *Rakousko-uherská armáda za první světové války* od Petera Junga a pochopitelně zevrubná, několikadílná, dovoluji si říct „rakousko-uherská bible“ *Die Habsburgermonarchie*, konkrétně pak pátý svazek od Adama Wandruszky a Petera Urbanitsche. Odbornou literaturu budu doplňovat informacemi, jak z probádaných deníků, tak i z dostupných periodik v archivu, konkrétně z letních vydání roku 1914 *Národních listů*, *Národní politiky* nebo *Lidových novin*. Nebudou chybět ani německojazyčné *Prager Tagblatt*, *Mährisches Tagblatt*, *Bohemia* nebo *Tagesbote aus Mähren und Schlesien*.

2. Armáda Rakouska-Uherska

Rakousko-uherské vyrovnání se v roce 1867 nevyhnulo ani armádě, která byla rozdělena do tří nových celků, kdy uherská část monarchie získala značná práva. Byly vytvořeny společné rakousko-uherské Císařské a královské pozemní vojsko a námořnictvo, které, jakožto páteřní vojenskou sílu, doplňovaly další dva armádní celky, a sice císařsko-královská zeměbrana (Landwehr) a královská uherská zeměbrana (honvéd). Ty měly na rozdíl od společné armády sloužit pouze k obraně Předlitavska či Zalitavska, jenomže složitá bezpečnostní situace si na počátku 20. století vyžádala jejich včlenění do společné Císařské a královské branné moci.² Nesmíme opomenout také obě zemské c. a k. domobrany.

Morálka byla na začátku války na špatné úrovni. Mezi sbory se šířily, tak jako celou rakousko-uherskou společností, národnostní a sociální problémy. Stejně jako stát i armáda byla mnohonárodnostní a mnohojazyčná, například jazyků se používalo, s velícím jazyky němčinou a maďarštinou, dvanáct. To pochopitelně vedlo k četným problémům v dorozumívání mezi převážně německým důstojnickým sborem a mužstvem, jehož velká část, především v Uhrách, se ve větší míře s němčinou či maďarštinou setkala teprve až v armádě. Nelze opomenout také nízkou vzdělanost branců, kdy například v uherské části tvořili analfabeti 42 % všech rekrutů či 19 % v Dolních Rakousech.³ Odpovědí vrchního velení bylo vytvoření systému tří jazyků, kdy kromě velící řeči-němčiny, existovali také jazyky služební a plukovní. Tím vstoupilo v platnost pravidlo, že pokud v jednom pluku bylo více než 20 % mužstva konkrétní národnosti, stal se její jazyk plukovní řečí, tudíž důstojníci a poddůstojníci museli řeč ovládat.⁴ V uherské zeměbraně byla velícím i služebním jazykem maďarština, navíc měli Maďaři oproti jiným národům celou řadu mimořádných vojenských výsad. Přesto vznášeli neustále nové a nové požadavky, což se pochopitelně nelíbilo jak Němcům, tak ani Slovanům: „*Jinak se zde nedělo nic pozoruhodného, kromě rvaček mezi Maďary a Čechy.*“⁵ vzpomíná jeden z českých vojáků na polní výcvik.

Vrchní velení armády nebralo nacionalistické problémy na lehkou váhu. S příchodem války navíc různá národnostní hnutí ještě více posílila a nejvyšší velení muselo přijít s účinným nástrojem, jak zachovat bojeschopnost a udržitelnost armády. Tím se mělo stát národnostní rozměňování pluků a praporů. Cílem tohoto opatření, kdy na začátku války vznikaly nové

² Peter Jung, *Rakousko-uherská armáda za první světové války* (Brno: Computer Press, 2007) – s. 4.

³ Friedrich Weissensteiner, *František Ferdinand: krůček od trůnu* (Praha: Euromedia Group-Ikar, 2013) – s. 163.

⁴ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 63.

⁵ Kamil Raichl, *Osobní deník (Julské Alpy, 1916-1917)* - poznámka z 5. října 1915 nedaleko města Novi Sad, <http://home.tiscali.cz/raichland/kamil/valka/valka.html>.

útvary, bylo snížit počet pluků, kde převažovala jiná národnost, než německá či maďarská, tím, že se část mužstva takového pluku spojila s plukem, v němž převažovala národnost jiná. V praxi to vypadlo tak, že pluky, kde mužstvo bylo většinou české, byly přiděleny k německým či maďarským útvarům. Například v roce 1914 tvořili Češi více než jedno procento mužstva ve 29 pěších útvarech. V roce 1918 se toto číslo zvýšilo na 110 útvarů.⁶ Mimo toto opatření nařizovalo vrchní velení také dislokaci náhradních praporů do jiných zemí monarchie tak, aby tyto prapory nesloužily v zemi, ze které pochází. Díky tomu například české prapory sloužily v Uhrách či v Alpských regionech, a naopak ty uherské s maďarskou většinou v Čechách.⁷ Záhy se tato cesta osvědčila například u pražského 28. pěšího pluku. Ten sloužil před válkou v italském Tridentu a od roku 1912 v tyrolském Innsbrucku, kde sídlilo například velitelství Alpenländische Regiment, což byl výkvět tehdejší rakousko-uherské armády. Právě v Innsbrucku se k pluku připojila skupina místních rakouských důstojníků, kteří s ním odešli na frontu. Pražský 28. pluk se díky tomu stal pozitivním příkladem soužití rakouských důstojníků a českých vojáků, kdy při neúspěších pluku v Karpatech v roce 1915, to byli právě rakouští důstojníci, kteří se za pluk postavili a hrdě se k němu hlásili.⁸

Takto hlavní problémy armády komentoval František Ferdinand ve zprávě císaři: „Považuji za svou nejsvětější povinnost upozornit Vaši Výsost na to, že nálada v armádě není dobrá a mezi důstojníky to začíná vřít. Důstojník má horší plat než kdejaký nižší úředník. Cílem, k němuž směřuje společné úsilí všech, však je zničit ducha armády, její spolehlivost i její důstojníky. Je to dílo Maďarů, svobodných zednářů a socialistů.“⁹ Ze zprávy generálního inspektora Františka Ferdinanda je též patrné, že platy důstojníků byly mizerné. Znatelná část nižšího důstojnického sboru se proto potýkala s dluhy. Jednou z možných příčin této tíživé situace může být také značný pokles počtu důstojníků se šlechtickým titulem, kdy se mezi lety 1880 až 1910 snížil počet majorů z řad aristokracie z 38 % na 18 %, podplukovníků z 39 % na 27 % či plukovníků ze 47 % na 27 %. Vůbec největší rozdíl byl zaznamenán u vyšších generálů, kdy z 90 % v roce 1859, zbylo v roce 1918 pouze 25 % generálů se šlechtickým titulem.¹⁰ Tyto změny nezhoršovaly pouze ekonomickou situaci, ale výrazně prohloubily národnostní problémy v armádě. Hned v prvním roce války, ztratila rakousko-

⁶ Libor Nedorost, *Češi v 1. světové válce. I. díl, Mým národům* (Praha: Libri, 2006) – s. 94.

⁷ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 68.

⁸ Josef Fučík, *Osmadvacátníci: spor o českého vojáka Velké války 1914-1918* (Praha: Mladá fronta, 2006) – s. 36-37.

⁹ Weissensteiner, *František Ferdinand* – s. 165.

¹⁰ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 63.

uherská armáda téměř polovinu předválečného profesionálního důstojnického sboru, považovaného za strážce nenárodního a nadnárodního charakteru společné armády monarchie. Zvětšování armády i těžké ztráty důstojníků v prvním roce války sebou přinesly rapidní nárůst podílu záložních důstojníků na důstojnickém sboru. Z armády se tak pomalu vytrácel její nadnárodní ráz, jelikož naprostá většina těchto nových důstojníků smýšlela národně.¹¹

Ačkoliv armádou Rakouska-Uherska zmítala celá řada nacionalistických problémů, samotné národnostní složení armády odpovídalo početně procentuálním podílům jednotlivých národů na celkovém obyvatelstvu monarchie. Například Češi tvořili v roce 1910 12,5 % celkového obyvatelstva země a ve společné armádě byli zastoupeni téměř 13 %. Obdobné to takto bylo u všech zbylých národů. Rozdíl byl ovšem v zastoupení jednotlivých národností v různých armádních tělesech. Například vojáci z východních, agrárních oblastí, zejména Ukrajinci, Poláci, Rumuni, Maďaři byly nadprůměrně zastoupeni v pěchotě. Češi naopak, vzhledem k industriální povaze českých zemí, sloužili převážně v dělostřelectvu, jezdecktvu, námořnictvu a zanechali také významnou stopu v nových vojenských tělesech, tedy v letectvu nebo jako námořníci v ponorkách.¹²

Důstojníci však nebyli jediní, kdo si naříkal, celé mužstvo sužoval nízký žold. Z toho mála, co řadový voják obdržel, musel navíc odvádět poplatky za praní prádla nebo i za úklid ubikací. Ubytování pak často bylo mizerné a tehdejší kasárna nenabízela žádný přepych. Ale alespoň se mohli vojáci vyspat v suchu na slamníku a k tomu dostávali jedno jídlo denně a přiděl chleba. Celá řada obyvatel Rakouska-Uherska žila v nepochybně horších podmínkách.¹³

Přes všechny tyto skutečnosti se nedá říct, že by armáda byla podfinancovaná. Vídeň na ni vynakládala nemalé částky. V období mezi 1908 až 1913 navýšilo Rakousko-Uhersko rozpočet armády o 14 %. Konkrétně z 600 milionů korun v roce 1908 na necelých 800 milionů korun v roce 1912.¹⁴ Ačkoliv se míra zbrojení a peněz na armádu vynaložených Vídní každým rokem navyšovala, nedosahovaly armádní výdaje ani zdaleka úrovně výdajů zbylých tehdejších evropských mocností. Například Rusko a Německo vynakládalo na armádu téměř 2,5krát více, Británie a Francie 2krát více. V posledních předválečných letech předběhla Rakousko-Uhersko

¹¹ Ibidem – s. 63.

¹² Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 63.

¹³ Weissensteiner, *František Ferdinand* – s. 165-166.

¹⁴ Peter Urbanitsch a Adam Wandruszka, ed., *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 V.* (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1987) - s. 589-590.

ve zbrojení i Itálie.¹⁵ Přesto rakousko-uherská armáda dosáhla do začátku války celé řady milníků v modernizaci armády, jakými byly například zavedení nových stejnokrojů v barvách tzv. štičí šedi¹⁶ a přestrojení pěchoty, unifikace pěchotní výzbroje domácí výroby, užívání ručních granátů, pancéřových vlaků, ponorek či letadel. Armáda se také mohla pyšnit tradičně velmi kvalitním a respektovaným dělostřelectvem, leč před válkou značně zastaralým a nepřipraveným na moderní válku.¹⁷

Také loďstvo v Jaderském moři se dočkalo celé řady nových tehdy klíčových dreadnoughtů třídy Viribus Unitis a ponorek. Největší zásluhu na tehdy nevídaném tempu růstu rakousko-uherského loďstva nesli velkoadmirál Anton Haus a následník trůnu František Ferdinand, který je do velké míry zodpovědný za zavádění technických novinek napříč armádou a ukázal se jako podstatně přizpůsobivější a předvídavější než starý císař František Josef I.¹⁸ Zbrojení mimo jiné také přineslo konjunkturu rakousko-uherského zbrojního průmyslu, který se zcela vymykal podobě tehdejší politické situace v Evropě. Například ve škodových závodech byl přítomen francouzský kapitál a společně s francouzskou firmou Schneider-Creuzot se Škodovka podílela na modernizaci Putilovských závodů v Rusku a konkurovala tak třeba německé firmě Krupp.¹⁹

Přes všechny své problémy však dokázala armáda Rakouska-Uherska čtyři roky hrdě odolávat útokům na všech frontách, a dokonce své nepřátele porazit, kromě fronty italské, kde ovšem ke konečnému vítězství chybělo jen málo.

2.1. Vybavení vojáka armády monarchie

Přelomovým pro rakousko-uherskou armádu se stal rok 1908. Byl to rok, kdy armáda začala opouštět pestrobarevné uniformy a své pěšáky postupně oděla do stejnokrojů vzor 1908 v barvě štičí šedi, za účelem snížit viditelnost a tím i zranitelnost svých vojáků. Byl to jev běžný pro většinu tehdejších evropských armád. V průběhu války v roce 1915 se, zejména kvůli bitvám na haličských pláních, kde se štičí šed' ukázala jako nevyhovující, změnilo zbarvení stejnokrojů na německou polní šed', dokonce se uvažovalo o zavedení úplně nových uniforem v barvě khaki s novým stříhem, ale takové stejnokroje zavrhl císař Karel I. Přesto však ke konci války byla většina rakousko-uherských vojáků oděna

¹⁵ Data vychází z výzkumu *Correlates of War* Michiganské univerzity dostupné z: <https://ourworldindata.org/military-spending>.

¹⁶ Štičí šed' střední odstín šedé barvy s příměsí do modra.

¹⁷ Jung, *Rakousko-uherská armáda* – s. 17-31.

¹⁸ Weissensteiner, *František Ferdinand* – s. 166-167.

¹⁹ Manfred Rauchensteiner, *Der Tod des Doppeladlers: Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg* (Graz: Styria Verlag, 1993) – s. 38-39.

do ukořistěných italských uniforem šedozelené barvy, díky obsazení velkých italských vojenských skladů na podzim roku 1917. Jako pokrývka hlavy tehdy ještě sloužila látková polní čapka stejné barvy, přilby, v rakousko-uherském případě se jednalo o typické ocelové přilby Berndorfer proslavené především německou armádou, byly zavedeny až v roce 1916 po zkušenosti se zákopovou válkou.

Dlouhé kalhoty byly u kotníku zúženy a sepnuty kamašemi²⁰, ale i ty byly po prvním roce války nahrazeny levnější variantou v podobě ovinovaček. Boty byly kožené kotníkové zbarvené do hnědé barvy, dříve byla standardem černá leštěná obuv, u horských jednotek i s okovanou podrážkou. Dále byl pěšák vybaven koženým opaskem se čtyřmi sumkami na náboje a s pochvou na bajonet. Na zádech měl dvojitý tlumok z teletiny, později nahrazeno plátěným batohem, zejména kvůli výrobním nákladům. Ve svrchní části tlumoku měl voják náhradní prádlo, zatímco ve spodním se nacházelo střelivo a konzervovaná potrava. Seshora se připínala stanová celta společně s kolíky a tyčemi. Přes rameno se nosil chlebník, polní láhev, příbor, nádobí, denní dávka chleba a osobní potřeby. Řadový voják tak pochodoval se zátěží necelých 30 kg. K tomu část vojáků ještě nosila náčiní na budování zákopů polní lopatky, krumpáče, nůžky a ostatné dráty.²¹

Jak jsem již naznačil, v průběhu Velké války se uniformy a výstroj dočkaly řady modifikací, a to jak na základě zkušeností z bojišť, tak i z důvodu materiálové nouze a nedostatku. Nedostatek byl způsoben především chybějícími rezervami, které jsou pro vedení dlouhodobého konfliktu klíčové. Podobně na tom však byly i ostatní válčící státy, jelikož se všichni shodně domnívali, že válka bude krátká a do Vánoc bude po všem. Výsledkem byla nezměrná škála druhů a kvality výstroje napříč všemi pluky. V posledních měsících konfliktu se k vojákům nové vybavení téměř nedostávalo. Rakousko-Uhersko bylo již zcela hospodářsky a materiálně vyčerpané, a tak muži museli bojovat v nevyhovující a dosluhující výstroji až do konce války.

Základní zbraní každého vojáka byla opakovací puška²² domácí výroby Steyr Mannlicher vz. 1895, proslulá byla především díky své nízké hmotnosti, s 3,65 kilogramy to byla vůbec nejlehčí opakovací puška na světě. Lehká puška se sice snáz nosila, ale v boji se mezi vojáky, díky silnému zpětnému rázu po výstřelu, velké oblibě netěšila.²³ Puška Steyr Mannlicher

²⁰ Kamaše-z německého slova „Gamasche“, jsou legíny či přiléhavé kalhoty, popřípadě punčocháče.

²¹ Jung, *Rakousko-uherská armáda* – s. 17-18, 67-70.

²² Mezi českými vojáky se pro opakovací pušky používal slangový výraz „ručnice“, kulometům se pak říkalo „strojní pušky“.

²³ Nedorost, *Češi v I. světové válce* – s. 103.

vz. 1895 ve své době konkurovala německým puškám typu Mauser, které byly díky licenční výrobě v Rakousku-Uhersku také využívány armádou. Podobně jako pušky i krátké ruční pistole a revolvery pocházely z domácí výroby Steyr Mannlicher, Rast-Gasser nebo Roth-Krnka, z dílny českého konstruktéra Karla Krnky.²⁴ Ke konci války byla ovšem paleta zbraní užívaných armádou monarchie značně rozmanitá, především díky válečné kořisti.

Další neodmyslitelnou součástí armády byly kulomety. Je to po dělostřelectvu nejkrvavější zbraň Velké války. Bez milosti kosila stovky vojáků, kteří v rámci zoufalých pokusů o dobytí nepřátelských zákopů, proplétající se drátěnými překážkami, běželi vstříc jisté smrti. V rakousko-uherské armádě to byly kulomety, opět domácí výroby, Schwarzlose vz. 1907/1912. Obsluha této zbraně to neměla vůbec jednoduché, jelikož hmotnost tohoto kulometu v palebném stanovišti dosahovala téměř 82 kilogramů²⁵. Jedna pěší divize měla v té době takovýchto kulometů pouze 24. Na každý prapor tak vyšly pouze dva kulomety.²⁶ Podobně jako u ostatních zbraní i škála užívaných kulometů se díky ukořistěným zbraním rozrostla, a tak v rakousko-uherské armádě sloužil třeba slavný kulomet Maxim vz. 1910 nebo italský Fiat-Revelli vz. 1914. Poslední zbraní, kterou měli pěšáci ve standardní výbavě, byly ruční granáty, opět šlo zprvu o domácí výrobu firmy Rohr, avšak tyto vajíčkové granáty byly záhy nahrazeny válečkovými německými granáty.²⁷

²⁴ Urbanitsch a Wandruszka, *Die Habsburgermonarchie* - s. 606.

²⁵ Nedorost, *Češi v I. světové válce* – s. 104.

²⁶ Jan Beránek, Jaroslav Křížek, Karel Pichlík, Zdeněk Šolle a Vlastimil Vávra, *První světová válka* (Praha: Naše Vojsko, 1968) - s.71.

²⁷ Jung, *Rakousko-uherská armáda* – s. 22-24.

3. Vyhlášení války a mobilizace v českých zemích

Zkušenost s válkou tehdejší rakousko-uherské společnosti by se dala porovnat v mnoha ohledech s tou naší. Tak jako my i oni zažívali dlouhé období bez válečného konfliktu, a válka byla pro mnoho lidí něčím vzdáleným a nepředstavitelným. Posledním vážnějším konfliktem, který se přímo dotkl i českého území, byla válka s Itálií a Pruskem, nám známá především bitvou u Hradce Králové v roce 1866. Rychlá a potupná porážka Rakouska spustila v monarchii celou řadu změn, ale především přiměla císaře Františka Josefa I. k mnohem opatrnější mírové zahraniční politice, kdy se až do začátku Velké války odhodlalo Rakousko-Uhersko „pouze“ k anexi Bosny a Hercegoviny v roce 1908.

Právě ona anexe se ovšem ukazuje, jako velmi opovážlivý krok. Samotná okupace Bosny a Hercegoviny byla schválena v roce 1878 na Berlínském kongrese a pro anexi tedy Rakousko-Uhersko potřebovalo podporu zúčastněných zemí. Tehdejší rakousko-uherský ministr zahraničí Alois Lexa von Aehrenthal, mimochodem pocházel z českého šlechtického rodu, velmi dobře věděl, že souhlas Anglie nikdy nezíská, proto se nejprve setkal se svým ruským protějškem Aleksandrem Izvolským. Ten za příslib rakouské podpory ve věci osmanských úžin Bosporu a Dardanel, vzal anexi na vědomí, avšak žádná dohoda nebyla zaprotokolována. Izvolskij počítal s tím, že se Aehrenthal setká se zástupci ostatních velmocí, jenomže o anexi bylo předem rozhodnuto a další rozhovory se nekonaly. Na začátku října bylo dílo Vídně dokonáno a Bosna se stala součástí Rakouska-Uherska. To okamžitě vyvolalo mezinárodní reakci, především Britů, Rusů, Osmanů, ale i Německo bylo s postupem Vídně nespokojeno. Právě v tento moment došlo k vážné diplomatické rozepři mezi Rakousko-Uherskem a Ruskem, které se, zřejmě právem, cítilo podvedeno. Rusko mimo to chápalo, že se síly na Balkáně anexí změnily v jeho neprospěch a odpověď na sebe nenechala dlouho čekat. Srbsko v reakci na anexi mobilizovalo, jelikož samo chtělo Bosnu obsadit, a Rusko v tomto balkánském státě vidělo možnost, jak se Rakousku-Uhersku pomstít.²⁸

Hrozba války byla tehdy nebezpečně blízko. Největším zastáncem preventivního úderu byl náčelník generálního štábu Franz Conrad von Hötzendorf, chráněnc Františka Ferdinanda, který ho sám do této funkce protlačil, jelikož chtěl jednak nahradit tehdy již staříckého Friedricha von Becka a jednak proto, že byl Beck důvěrníkem Františka Josefa I. Dosazením novátora Hötzendorfa získal na místě náčelníka generálního štábu spojence proti zpátečnickému císaři.²⁹ Ten se okamžitě vrhl do reorganizace armády a ve své funkci nabádal

²⁸ Franz Herre, *Císař František Josef I.: jeho život-jeho doba* (Praha: Ikar, 1998) – s. 365-366.

²⁹ *Ibidem* – s. 367-368.

jak císaře, tak i jeho následníka, k preventivnímu úderu proti Itálii a Srbsku, které by rád začlenil do Rakouska-Uherska. Itálii viděl jako největšího nepřítele, ačkoliv to byl spojenec v rámci trojspolku, vůbec jí nedůvěřoval. Nevěřil jí ani samotný císař, ale ten trval na zachování Trojspolku. Hötzenorf však neustále opakoval, že je třeba zasáhnout proti těmto nepřítelům dřív, než propukne nevyhnutelná válka s Ruskem. Přestože Hötzenorfova reputace není v dnešní době nikterak zvláštní, zejména díky jeho vojenským neúspěchům za Velké války a pověsti válečného štváče, situace, ve které nakonec Rakousko-Uhersko bylo, a sice válka na třech frontách, se vyplnila dle jeho slov do puntíku.³⁰

K válce s mobilizovaným Srbskem v roce 1908 tehdy nakonec nedošlo díky odporu císaře i Františka Ferdinanda, který veškeré návrhy horlivého velitele kategoricky odmítal: „*Bylo by velkolepé a lákavé dostat ty Srby a Černohorce na pánev, ale k čemu jsou tyhle laciné vavříny, když tím vyvoláme všeobecnou evropskou zápletku, a pak možná válku na dvou nebo třech frontách, což bychom nemohli zvládnout.*“³¹ Rakouskou odpovědí na srbskou mobilizaci byla tehdy pouze částečná mobilizace a již příští rok se diplomacii Vídně s pomocí německého císaře Viléma II. podařilo krizi na nějaký čas zažehnat. Rakousko-Uhersko zaplatilo za anexi Bosny a Hercegoviny až příliš. Poštvalo proti sobě Brity, Francouze, Rusy, Italy, Osmanům muselo vyplatit odškodné, což společně s částečnou mobilizací zatížilo státní kasu, a v neposlední řadě se prohloubila závislost na německé podpoře.

Klid netrval příliš dlouho. Nebezpečí války se opět probudilo s příchodem balkánských válek. Hötzenorf opět naléhal na preventivní útok, samotný František Ferdinand zprvu sice zastával tvrdý postoj proti Srbům, ale bál se válečného konfliktu s Ruskem, a také mu válku všichni jeho poradci rozmlouvali. „*Rád bych ještě jednou zdůraznil, psal následník trůnu, že se po usilovném zvažování a názorové výměně s řadou jasně uvažujících osob z mého nejbližšího okolí cítím stále více posilován ve svém přesvědčení o potřebě zachovat mír.*“³² Císař František Josef I. měl, i přes Hötzenorfovy úspěchy na poli reorganizace a modernizace armády, jeho opakovaných naléhání na preventivní útok dost a z funkce náčelníka generálního štábu ho odvolal. „*Tyto neustálé útoky, zejména pořád se opakující předhůzky kvůli Itálii a Balkánu, jsou namířeny proti mně; politiku dělám já, je to moje politika. Moje politika je politikou míru. Této mé politice se musí všichni přizpůsobit.*“ komentoval situaci samotný císař František Josef I.³³

³⁰ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 25.

³¹ Herre, *Císař František Josef I.* – s. 369.

³² Weissensteiner, *František Ferdinand* – s. 169.

³³ Herre, *Císař František Josef I.* – s. 378-379.

Conrad von Hötzendorf se však po roce do své funkce na naléhání Františka Ferdinanda vrátil a ve své ostré rétorice pokračoval. Navíc v roce 1912 zemřel ministr zahraničí Aehrenthal, který se po svém diplomatickém přešlapu snažil mírnit napětí a zachránit mír. Následník trůnu tak dosazením hraběte Leopolda Berchtolda ovládl i ministerstvo zahraničí. Domníval se, že tento vysoký šlechtic bude snadno ovladatelný a nebude mu bránit v jeho zahraničně politických plánech. Berchtold, jehož diplomatická dráha zahrnovala štace v Londýně, Paříži i Petrohradě, skutečně následníka trůnu podporoval a panovala mezi nimi názorová shoda. František Ferdinand, uvědomující si, že by válka mohla být posledním milníkem monarchie, začal vyvíjet takové zahraniční aktivity, které by případnému konfliktu zabránily.³⁴ Velice se mu zamlouvala možnost sblížení se s Rumunskem či spojení s Řeckem, k Bulharsku byl naopak velmi skeptický. Byl to právě následník trůnu, který měl nemalý podíl na tom, že se Rakousko-Uhersko v balkánských válkách neangažovalo a mír v Evropě byl zachován. Bohužel ne nadlouho.³⁵

Vojenské manévry v Bosně na konci června 1914 proběhly podle plánu a následník trůnu si v dopise císaři liboval nad skvělými výkony vojáků. Před cestou domů se 28. června zastavil na krátkou návštěvu Sarajeva, která se mu, jak je známo, stala osudnou. Smrt Františka Ferdinanda připravila Rakousko-Uhersko o muže, který, jako jeden z posledních mírnil horké hlavy a plány na preventivní válku nejvyšších představitelů rakousko-uherské moci. Započalo okamžité naléhání na císaře. Dva dny po atentátu požadoval ministr zahraničí Berchtold na audienci u císaře, zjevně zasažen ztrátou následníka trůnu, jasný akční program. O několik dní později byl na audienci také náčelník generálního štábu, jenž, jak u něj bylo zvykem, nabádal císaře k vojenskému zásahu.

Klíčovým bylo zasedání ministerské rady 7. července. Na něm se všichni ministři, jmenovitě například ministr společných financí Leon Ritter von Biliński, ministr války Alexander Ritter von Krobatin, ministerský předseda Stürgkh nebo pochopitelně také šéf diplomacie Berchtold, vyslovili pro válku. Jediným, kdo varoval před hrozbou světové války byl uherský ministerský předseda István Tisza, ten byl navíc motivován obavou ze začlenění dalších Slovanů a agrární konkurence do Uher. Další ranou pro zachování míru byla mise hraběte Alexandra Hoyose, který se od německého spojence vrátil s prohlášením, ve kterém Německo deklarovalo, že Rakousku-Uhersko může počítat s německou podporou za jakékoliv situace.

³⁴ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 24.

³⁵ Weissensteiner, *František Ferdinand* – s. 171.

S tímto trumfem v ruce se vydal Berchtold a Hoyos za císařem na dovolené v Bad Ischlu. Zde se na starém císaři domohli souhlasu se zasláním nóty, ve skutečnosti ultimátu, Srbsku. Nóta byla zkompletována ministerskou radou 19. července a předložena Františku Josefovi ke schválení. Císař doufal, že Srbsko nótu přijme, ovšem toto deseti bodové ultimátum, které zahrnovalo pokyny k zásahu proti nacionálním skupinám, atentátníkům a silně zasahovalo do srbské suverenity, bylo napsáno záměrně tak, aby bylo pro Srby nepřijatelné. Ultimátum bylo 23. července zasláno do Bělehradu, kde srbská vláda odmítla konkrétní body ultimáta ohledně zapojení rakousko-uherských úřadů do vyšetřování a procesu. Ani o dva dny později neobdržela Vídeň zcela kladnou odpověď. Došlo k okamžitému ukončení diplomatických styků, a ještě tentýž den musel strnulý a rozrušený císař podepsat rozkaz o částečné mobilizaci. Dne 28. července bylo dílo dokonáno a válka Srbsku byla vypovězena.³⁶

3.1. Mobilizační vyhlášky a rakousko-uherská branná moc

Společně s válečným statutem přišla mobilizace. Ta první, částečná podle plánu Kriegsfall B, byla vyhlášena již v noci z 25. na 26. července: „*26. července o čtvrté hodině ráno, vyubnovává všeobecnou mobilizaci v naší vsi strážník Josef Dostál. Ranní bubnování mě vzbudí a já záhy uslyším hroznou zvěst. Neschopen slova vstanu, rychle se obléknu a vyjdu na silnici, celá vesnice je již venku a mezi lidmi se šušká, co bude dál.*“³⁷ zapsal si Augustin Mudrák. První vojáky začali rekrutovat ovšem až v pondělí 27. července, jelikož předchozí dva dny zasahovaly do víkendu. Prvním oficiálním mobilizačním dnem však bylo až úterý 28. července, ve stejný den, kdy byla vyhlášena válka Srbsku. Týkala se v Čechách VIII. pražského a IX. litoměřického sboru, na Moravě pak I. krakovského a II. vídeňského sboru.³⁸ Příslušníkem IX. litoměřického sboru byl i Josef Jirásek, který si zapsal: „*Nastala mi povinnost v nejkratší době dostaviti se k 18. pěšímu pluku. S těžkým srdcem opouštěli jsme rodnou vesničku za pláče rodičů i příbuzných.*“³⁹ Václav Fürst vzpomíná: „*Tato vyhláška rozvířila život v obci, jako když hodí kámen do tiché vody. Ženy, kterým měli odejít do 24 hodin muži, synové, bratři, milenci, přicházely v hloučcích k vyhláškám a v pláči rokovaly o nadcházejících událostech. Muži, kterých se toto týkalo, se sešli v hostincích, kde utápěli svůj žal v alkoholu, aby si ještě poslední den své svobody užili, jak náleží. Každý z nich nerad*

³⁶ Herre, *Císař František Josef I.* – s. 394-399.

³⁷ Augustin Mudrák a Jiří Červenka, *Bojoval jsem za císaře pána* (Nové Strašecí: Gelton, 2011) – s. 14.

³⁸ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 30. a příloha č.4.

³⁹ Josef Jirásek a Věra Vlčková, ed., *Můj zápisník od počátku světové války r. 1914 a doba mého zajetí v Rusku a v Sibiři* (Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009) – s. 17.

opouštěl svůj domov, své známé, aniž věděl, zda se ještě kdy anebo zdráv vrátí ke svým rodinám, do svého domova.“⁴⁰

Rakousko-uherská branná moc počítala po ukončení tří sledové mobilizace s šesti armádami v poli, rozdělenými a soustředěnými podle předpřipravených tří vojenských plánů s ohledem na složitou geografickou a geopolitickou situaci, v níž Rakousko-Uhersko bylo. Prvním plánem byl Kriegsfall R, který měl být odpovědí na případnou válku s Ruskem v Haliči. Zahrnoval armády sledu A všeobecné mobilizace, konkrétně 1., 3. a 4. armádu, které tvořily zhruba tři pětiny všech sil. Druhým plánem byl Kriegsfall B pro případ války na Balkáně se Srbskem a Černou Horou. Jeho síly tvořily 2., 5. a 6. armáda povolane sledem B částečnou mobilizací tvořící pětinu sil. Navíc se počítalo, pokud dojde k válce s Ruskem, že 2. armáda bude přesunuta na sever do Haliče, kde podpoří jednotky sledu A. Pro tento příklad existoval třetí sled zahrnující poslední pětinu sil MGB – Minimalgruppe Balkan. Konečným plánem rakousko-uherského velení byl Kriegsfall I proti případnému útoku Itálie.⁴¹ Ballhausplatz – náměstí ve Vídni, kde sídlila budova rady ministrů či ministerstvo zahraničí Rakouska-Uherska, a podle něhož je v rakouské literatuře rada ministrů přezdívána – znepokojen vývojem na Balkáně v roce 1913, měl v záloze ještě jeden plán, a sice Kriegsfall M. Ten byl vytvořen pro případ potíží s Černou Horou, která během balkánské války dobyla Skadar v Albánii z rukou Turků. Dne 2. května téhož roku rozhodl Ballhausplatz o mobilizačních manévrech na hranicích s Černou Horou a ve stejný den byl nucen černohorský král Nikola I. vydat rozkaz o stažení svých jednotek ze Skadaru. Situace se tím uklidnila a od Kriegsfall M bylo upuštěno.⁴²

Již tak nedostatečně početná armáda Rakouska-Uherska byla, vzhledem k tíživé pozici, tímto plánem značně přetížená a ihned po vypuknutí války se ukázaly slabiny plánování nejvyššího velení. Vyhlášení částečné mobilizace a uvedení sledu B do pohybu směrem k jihu představovalo risk, který se krátce na to nevyplatil, jelikož Rusko stranou nezůstalo, a tak bylo potřeba velkou část jednotek sledu B, které již byly vlakem přepravovány na jih, přesunout do Haliče, jak velel plán Kriegsfall R. Tím se 31. července - prvním oficiálním mobilizačním dnem, všeobecné mobilizace, byl až 4. srpen - spustila mobilizace zbylé branné moci: *„Odpoledne byly vylepeny plakáty, že císař nařídil všeobecnou mobilizaci. Pomyslíl jsem na matku: teď budou jistě musít narukovat všichni moji čtyři bratři; až se mi sevřelo srdce, když jsem si představil, jak jsou teď doma všichni rozrušení z odjezdu do velké války. Lidé četli*

⁴⁰ Václav Fürst, *Osobní deník* (Nákří, 1922) – poskytnuté rodinou – s. 2.

⁴¹ Urbanitsch a Wandruszka, *Die Habsburgermonarchie* - s. 387. a Jung, *Rakousko-uherská armáda* – s. 6-9.

⁴² Manfred Rauchensteiner, *Der erste Weltkrieg: und das Ende der Habsburgermonarchie 1914-1918* (Wien: Böhlau, 2013) – s. 28 a s. 148-149.

*zlověstnou vyhlášku a nechápali ji.*⁴³ zapsal si voják Egon Erwin Kisch. Velení rakousko-uherské armády, Armeem Oberkommando, úvod války naprosto nezvládlo a chybně odhadlo celkový vývoj situace brzkou aktivací sledu B, kdy jednotky vyslané na Balkán chyběly proti Rusku v Haliči, což se ukázalo jako rozhodující faktor pro prvotní neúspěchy v bojích na východní frontě.⁴⁴

3.2. Manifest Mým národům

Ve stejný den, kdy byla vyhlášena válka Srbsku, podepsal císař František Josef I. proslulý manifest „Mým národům“, který se stal stěžejním dokumentem, jenž informoval obyvatelstvo monarchie o válečném stavu se Srbskem a o důvodech tohoto kroku. Tato proklamace byla po celé válečné období mnohokrát citována v proslovech k vojákům, rozkazech, polních kázáních či člancích. Manifest Mým národům byl předem připravený dokument⁴⁵, první verze textu byla vytvořena více než týden před vyhlášením války samotným ministerstvem zahraničí, jenž měl vytvořit obraz trestné výpravy, kdy jde Rakousko-Uhersko srovnat neposlušné a agresivní Srbsko. Nad autorstvím manifestu bych se rád pozastavil. Obecně se přisuzuje autorství manifestu samotnému císaři Františku Josefovi. Skutečným autorem byl však někdo úplně jiný a naprosté většině dnešní společnosti neznámý vysoký úředník presidia ministerské rady ve Vídni, Čech Mořic Bloch.⁴⁶ Tento muž, mimo to bývalý šéfredaktor listu Union, zastával po válce vlivnou funkci i v nově vzniklém Československu, kdy se stal šéfem vládního tisku. Mořic Bloch se k autorství doznal v osobním rozhovoru s Egonem Erwinem Kischem, který jsem našel v jeho knize *Tržiště senzací*. Mimo jiné se přiznal i k vypracování manifestu císaře Karla či svolání oznamující nástup Františka Ferdinanda na trůn: „*To je proklamace pro nastolení arcivévody Františka Ferdinanda. Přípravoval jsem ji po léta, císař František mohl přece každým dnem zemřít. Několikrát mně ji změnili, korektury na okraji jsou od šéfa kabinetu hraběte Bardolfa, korektury tužkou jsou od samého následníka trůnu. Že zemře před starým císařem, nikdo z nás tří nečekal.*“⁴⁷ pronesl Mořic Bloch.

Ve městech i vesnicích se lidé shlukovali kolem vylepených manifestů. Neznámý rakousko-uherský voják vzpomíná: „*Bylo to v neděli 26. července 1914, kdy jsme šli celá rodina na hrad Kost na svatoanenskou pouť, ale již cestou jsme potkávali zdrcené lidi*

⁴³ Egon Erwin Kisch, *Vojákem pražského sboru* (Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965) – s. 10. a příloha č.3.

⁴⁴ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 29 a 32. a Fučík, *Osmadvacátníci* – s. 41.

⁴⁵ Prohlédnout si jej můžete v příloze č. 2.

⁴⁶ Barbara Köpplová, „Mořic Bloch: tradice německy psané české žurnalistiky“, *Dějiny a současnost: Populární historická a vlastivědná revue* 18, č. 5 (1996) – s. 6.

⁴⁷ Egon Erwin Kisch, *Tržiště senzací* (Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963) – s. 77-81.

se zprávou, že pouť není, ale že bude válka. Tam už jsme potom viděli mobilizační plakáty ‚Mým národům‘ s podpisem císaře Franz Josefa I.⁴⁸ Muži povětšinou mlčky pročítali vyhlášku a debatovali mezi sebou, zatímco ženy plakaly a nahlas naříkaly.⁴⁹ Napětí v českém prostředí by se dalo krájet. Nejdříve atentát, a pak válka. Lidé byli ohromení rychlostí spádu letních událostí 1914: „V Krumlově bylo rušno. Massy lidu přetrásaly tu novinu velice živě. Druh zdravil druhá slovy: Rukuješ? Kdy jedeš? apod. Cosi tísnivého leželo ve vzduchu, obchodníci zavírali krámy – něco tak nejistého, těžce vyslovitelného bylo na rtech všech – Bude válka?“⁵⁰ komentoval vyhlášení války Josef Kápar. Oficiální zprávy, například prohlášení městských rad v Praze, Hradci Králové či Plzni, však líčily nálady mezi obyvatelstvem odlišně: „Obyvatelstvo s věrnou oddaností přijímá rozhodnutí Svého milovaného panovníka, jásavým holdem neochvějně lásky.“⁵¹ V Litoměřicích byla zpráva o mobilizaci přijata s velkým uspokojením a okamžitě se v ulicích objevovala vlastenecká shromáždění.⁵²

Pro nás zajímavá událost spjatá s vyhlášením války se udála v tyrolské metropoli Innsbrucku, kde pobýval již zmíněný pražský 28. pěší pluk. V rámci povzbuzení morálky obyvatelstva prošla kapela českého pluku městem a byla to právě pražská plukovní hudba, jež oznamovala místním příchod války.⁵³

3.3. Odchod a první okamžiky u vojska

V den vyhlášení války Srbsku, 28. července 1914, se dala kola částečné mobilizace, dle plánu Kriegsfall B, do pohybu. Nebylo ovšem dle plánu mobilizováno pouze sedm armádních sborů, nýbrž rovnou osm. Navíc přibyl rakouský štýrský sbor, který měl kompenzovat případné těžkosti s mobilizací litoměřického a pražského sboru.⁵⁴ K mírovému stavu armády, jenž sestával z branců prezenční služby ve věku od 21 do 24 let, který tehdy čítal kolem 450 tisíc vojáků, se měli dle mobilizační vyhlášky připojit všichni vojáci v záloze ve věku od 25 do 32 let, již navýšili stav mírové armády na stav válečný, a vojsko v poli čítalo téměř jeden a půl milionu mužů. Mimo to byli také ve dvou fázích svolávání příslušníci domobrany ve věku od 33 do 42 let.⁵⁵

⁴⁸ Jindřich Marek, „Beránci, lvi a malé děti: Nekonečný spor o českého vojáka v letech 1. světové války“, *Historie a vojenství* 63, č. 1 (2014) - s. 108.

⁴⁹ Jiří Hutečka, *Muži proti ohni: motivace, morálka a mužnost českých vojáků Velké války 1914-1918* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016) – s. 25.

⁵⁰ Josef Kápar, *Cestou kamenitou* (Praha: Památník odboje, 1922) – s. 10.

⁵¹ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 52.

⁵² *Prager Tagblatt* [online]. Praha: Heinrich Mercy, 1914, 38 – Datum vydání: 28.07.1914, č. 205, s. 3

⁵³ Fučík, *Osmadvacátníci* – s. 39.

⁵⁴ Hutečka, *Muži proti ohni* – s. 30.

⁵⁵ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 32.; Rauchensteiner, *Der erste Weltkrieg* – s. 150. a příloha č.1.

Loučení to bylo těžké. Otcové, synové, bratři, manželé a kamarádi museli do několika hodin odejít a hlásit se u svých pluků. Přesto nelze opomenout, že pro tehdejší muže nebyla mobilizace zdaleka něčím neznámým, jelikož velká část z nich sama už jednou narukovat musela v jedné z částečných mobilizací v letech 1908-1909 či 1912-1913, nebo se s mobilizací minimálně setkali, například v tisku či z vylepených vyhlášek. Byli i tací, již mobilizaci brali jenom jako další zbytečné cvičení, jež má podpořit diplomatické jednání a ve válku do poslední chvíle nemuseli vůbec věřit.⁵⁶ To ovšem nemění nic na tom, že i tak byly samotný odchod a odloučení náročné a plné nejistoty. František Černý vzpomíná: „*Byly to první těžké chvíle. Tu se loučil syn se starou matkou, kterou sám živil. Jinde zas otec s manželkou a se svými drahými dětmi. Nakonec však syn, bratr i otec museli odejít, zanechajíc zde své blízké, a pospíchali ke svému pluku.*“⁵⁷ Cesta většiny branců mířila na místní nádraží, kde se mísilo nadšení se zármutkem. Branec Josef Kápar si zapsal: „*Nádraží bylo uzavřeno vojenským kordonem a před ním? Kolika matkám pukalo srdce, kolika otcům šedivěly vlasy, kolik manželek cítilo trhat pouta šťastného manželství, kolika rodinám na vždy bylo rozkotáno bývalé štěstí. Vlak supěl dál a množství před nádražím v křečovitém pláči vlálo bílými šátky nám v poslední pozdrav.*“⁵⁸

Dopravu do kasáren zajišťovaly většinou dobytčí vagóny. Z paměti vojáka Richarda Pavlíka: „*Vlak pro nás vojáky tam už stál, obležený plačícími ženami a dětmi. Bylo to několik osobních vozů, ostatní dobytčáky. U vozů se potácelo pár opilých mužů, byly tam hádky a četníci dělali pořádek: obrázek v těchto dvou dnech stále stejný – válečné nadšení!*“⁵⁹ Ačkoliv byly upravené dobytčí vagóny velmi nepohodlné a cesta na tehdejších tratích zdoluhavá, vojáci se zejména při prvních transportech nenudili, jelikož byla cesta lemovaná vzrušenými davy, především tedy na rakouském a maďarském území. Na nádražích byli vojáci srdečně a bouřlivě vítáni, obdarovávání pívem, vínem, jídlem či cigaretami.⁶⁰

Při příchodu do kasáren byli rekruti rozřazeni. První lekce byly většinou ze salutování a povelů v němčině. Na to vzpomíná voják Jaroslav Brda: „*Odvezli nás do kasáren na Pohořelec, kde byla ještě jedna lékařská prohlídka, tak zvaná ‚presentýrka‘. Byli jsme rozděleni po několika barácích a přiděleni každý jinam. Teprve tam jsme začínali poznávat*

⁵⁶ Hutečka, *Muži proti ohni* – s. 32.

⁵⁷ František Černý a Zdeněk Bauer, ed., *Moje záznamy ze světové války 1914-1918* (Praha: Zdeněk Bauer, 2014) – s. 27.

⁵⁸ Kápar, *Cestou kamenitou* - s. 14.

⁵⁹ Richard Pavlík, *Osobní deník* (Praha, 1914) - z archivu Vojenského historického ústavu – citováno z léta 1915.

⁶⁰ Fučík, *Osmadvacátníci* – s. 44. a Stanislav Suda, *Deník z Velké války: svědectví polního kuráta c. a k. armády z let 1914-1917* (Brno: Extra Publishing, 2017) – zápis ze středy 12. srpna 1914.

rakouskou vojnu. Zatím se to projevovalo hulákáním kaprálů a cugsfirů. Již jsme věděli, co je to ‚vergatterung‘ (nástup), ‚Zug‘ (četa), ‚Tágšarž‘ (denní služba), ‚Feldwebel‘ (šikovatel), ‚Zugsführer‘ (četař), ‚Korporal‘ (desátník), ‚Gefreiter‘ (svobodník), ‚cimra‘ (světnice) a hlavně – ‚mináž‘. ⁶¹ Jazyková bariéra ovšem nebyla pro české brance takový problém, jak by se mohlo na první pohled zdát. Většina tehdejšího českého obyvatelstva německy rozuměla. Problémy se objevily spíše na druhé straně. I taková maličkost, jako je komolení českých jmen německými veliteli, vedla k organizačním problémům. Z paměti vojáka Jaroslava Brdy: „Z počátku, když nás vyvolávali, nemohli jsme často ani své jméno poznat v té zkomolenině. Někteří poddůstojníci byli Němci a těm se těžko jazyk ohýbal při našich českých jménech jim nezvyklých. Bylo mnoho takových případů, kdy při vyvolávání jména volaný seděl na kufru jako pařez, zatím co kolem něho hulákali už čtvrt hodiny jeho zkomolené jméno, a ještě se s účastí ohlížel, kde že ten lajdák běhá a proč se na tak naléhavé volání neozývá!“⁶²

V samotných kasárnách pak nebyl dostatek místa. Domobranec Josef Šefl vzpomíná: „Byl tu obrovský nával, vojenští páni nevěděli si s námi rady. Všecko přeplněno.“⁶³ Z tohoto důvodu rekruti spali, kde se dalo, většinou v hostincích, sokolovnách či školách: „Jsme ubytováni ve škole a pro jídlo chodíme za školu asi 100 kroků do bývalého ovčína, kde jest kuchyň. Jídlo jest ještě ucházející.“⁶⁴ vzpomíná Čeněk Slejška. Přespání to bylo velmi často nepohodlné, ti šťastnější spali na připravených slamnících, ostatní odpočívali na tvrdém lůžku, někteří dokonce na zemi. Navíc na rekruty čekal včasný budiček v pět ráno a první vojenské úkony.⁶⁵ Velení to řešilo udělováním krátkodobých dovolených pro nově příchozí, povolanci tak spali třeba v parcích, nebo se vraceli domů. V další fázi obdrželi muži zbraně a oblečení. Z paměti vojáka Václava Fencla: „Zde každý z nás dostal určitý počet kusů výstroje a výzbroje (někdo blůzy, jiný kalhoty, přikrývky atd.). S tím jsme se vrátili do baráků a odevzdali ve skladištních kompaniích. Odpoledne nám z toho vydali každému příslušnou výstroj. Velikosti jsme si museli navzájem vyměnit.“⁶⁶ Problém byl i s nedostatkem uniforem, zejména pro domobranu. Prvotní nouze se stejnokroji domobrany byla

⁶¹ Jaroslav Brda, *Osobní deník* (Praha, 1914) – z archivu Vojenského historického ústavu – citováno z úvodní pasáže z 15. října roku 1915.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Josef Šefl, *Paměti domobrince 28. pluku z války světové 1914-1918* (Písek: Nákladem vlastním, 1922) – s. 13.

⁶⁴ Čeněk Slejška, *Osobní deník* (Dřenice 1914 – Kyjev 1916) - zapsáno 15. dubna 1915 nedaleko Čáslavi – s. 2, <http://www.karlin.mff.cuni.cz/~stanovsk/drenice/1915.htm>.

⁶⁵ Josef Novotný a Petr Prokš, ed., *Zápisky z první světové války: paměti českého vojáka z války a zajetí 1914-1918* (Praha: Historický ústav AV ČR, 2016) – s. 15.

⁶⁶ Stanislava Křížová, *Deník vojína: první světová válka: Podle „Zápisků z vojny“ pana Václava Fencla* (Příbram: vydává na své náklady Stanislava Křížová, 2017) – s. 12.

vyřešena osazením civilních šatů černo-žlutou, místy zeleno-bílou (Uhry), páskou s číslem domobraneckého praporu.⁶⁷

Vojáci se prvně seznamovali i s vojenskou stravou, velká část mužstva si na kvalitu a množství menáže stěžovala: „*Ta první mináž nás však zklamala. Byla polévka a guláš – totiž kosti s gulášovou omáčkou – večer bylo „černý kafe“ a půlka chleba*“⁶⁸ vzpomíná Jaroslav Brda. Objevily se ale i kladné ohlasy, například Václav Fürst si zapsal: „*Strava byla dobrá, jídla jsme dostali tolik, co kdo snědl. Zbytky jsme pak dávali dětem a ženám, které k nám vždy v poledne chodily s hrnečky. Zvláště první dny nám vojenská strava stačila, poněvadž každý z nás měl plný kufr zásob jídla z domova*“.⁶⁹ Stravování se velmi lišilo, a zatímco si někteří vojáci v pamětech válečnou stravu v prvních dnech vychvalují, jiní pamětníci si stěžují, že v kasárnách nedostali ani najíst a živi byli pouze ze zásob z domova.⁷⁰

Rekruti absolvovali několikátýdenní náročný intenzivní kurz, kdy museli od rána až do večera tvrdě cvičit, až do doby, kdy byli uznáni jako hotoví vojáci připravení k odjezdu na frontu. Ze zápisek vojáka Josefa Jiráka: „*Denně chodili jsme na cvičiště s celým výzbrojem při velkých vedrách a přicházeli jsme zemdlení, zpocení a uprášení. Mnohý z nás těžko přivykal, utíraje potůčky potu s tváří. Několikrát byli jsme také na střelnici cvičit se ve střelbě tak, aby si každý zvykl v nejkratší době ostré střelbě a namáhavým pochodům*“.⁷¹ Běžnou praktikou bylo večer shodit vojenský mundúr a v civilním oblečení utéct vyspat se domů. Podobně to dělal i voják Václav Fürst: „*Z domova jsem si pak s sebou vzal starší šaty a ty nechal u své neteře ve městě. Večer pak jsem u ní svlékl vojáka, odjel v civilu domů a ráno se zase jako voják do kasáren (vlastně školy) navrátil*“.⁷² V deníku vojáka Čenka Slejšky jsem našel podobnou vzpomínku: „*Žádám o dovolenou na neděli. Byl jsem odmítnut, tak jsem se smluvil s Pardusem, že uteču se podívat domů. Pardus dostal dovolenou, a tak v sobotu po rozkaze jsme si zamířili ku Chvalovicům a stezkou přes Železné hory k Heřmanovu Městci. Bylo tma, tak jsme se hleděli vyhnout vesnici a zároveň četnictvu*“.⁷³

⁶⁷ *Lidové noviny* [online]. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1914, 22. - Datum vydání: 30.07.1914, č. 208, s. 2.

⁶⁸ Brda, *Osobní deník* – citováno z úvodní pasáže z 15. října roku 1915.

⁶⁹ Fürst, *Osobní deník* - s. 2 - zapsáno v únoru 1915 po nástupu k vojsku.

⁷⁰ Josef Pavel, *Osobní deník* (Dolomity a Julské Alpy, 1915-1917) – poskytnuté rodinou – citováno z jara 1915.

⁷¹ Jirásek, *Můj zápisník* – s. 18.

⁷² Fürst, *Osobní deník* - s. 2-3 -zapsáno v únoru 1915 po nástupu k vojsku.

⁷³ Slejška, *Osobní deník* - zapsáno 15. dubna 1915 nedaleko Čáslavi – s. 2.

3.4. Průběh mobilizace

Největším problémem byla nepřipravenost armády na tak obrovský nával rekrutů, a nejenom nich, ale například i koní, jelikož pokud vlastnil povolánec koně nebo třeba i vzácně automobil, musel ho sebou přivést k odvodu. Chybělo téměř všechno. Uniformy, ubytovací i stravovací kapacity. Kasárna byla tak přeplněná, že vstupní prohlídky v některých případech probíhaly v hostincích, sokolovnách či školách, kde byli ti šťastnější branci i ubytováni ve třídách vystlaných slámou. Celá řada z nich spala na chodbách, v parcích nebo na ulici. Města, a především nádraží byla také zasažena vlnou příchozích. Voják Čeněk Slejška si zapsal: „*Po skončení odvodu jdeme do města, ale nikde není stání.*“⁷⁴ či ze vzpomínek Egona Kische: „*Zřekl jsem se mizerné komisní kávy a šel jsem si do nádražní restaurace koupit lepší. Ale u výčepu bylo plno vojáků, kteří si chtěli koupit housky, a tak jsem musil nastoupit do vlaku s prázdným žaludkem.*“⁷⁵ Přesto lze říci, že branci uvedenými zásobovacími nedostatky příliš netrpěli, jelikož měli dostatek vlastních zásob z domova, a navíc po celou dobu mobilizace byla společnost k vojákům šetrná a obdarovávala je potravinami, alkoholem nebo tabákem.

Fyzickou a psychickou zátěž, s příchodem války a narukováním, však nesli někteří vojáci velmi těžko. Mimo náhlé zdravotní potíže, například mozkové a srdeční příhody, se objevily i případy, kdy muži sáhli k nejzazšímu řešení svých problémů a páchali sebevraždy. Voják Egon Erwin Kisch vzpomíná: „*Jeden zeměbravec se zastřelil, jeden kadet od dělostřelectva se smrtelně postřelil a leží v nemocnici.*“⁷⁶

Přes všechny své problémy se dá říct, že mobilizace proběhla ještě lépe, než nejvyšší velení předpokládalo, pomineme-li některé technické obtíže. Samotný český místodržitel František Thun popisoval mobilizaci jako úspěšnou a hladce provedenou, pochvaloval si také vlasteneckou vlnu napříč národnostmi. Ve zprávě ministerskému předsedovi Stürgkhovi z 24. září 1914 dále uvedl: „*Odcházející vojáci nadšeně uposlechli výzvy a věřím domněnce – velké seznamy ztrát českých pluků to dosvědčují –, že také svou vojenskou povinnost před nepřítelem naprosto plní.*“⁷⁷ Ačkoliv byli Češi většinou věrni Rakousku-Uhersku a samotné velení bylo překvapeno jak hladce mobilizace v Čechách proběhla, s prvotními úspěchy carského Ruska se mezi částí obyvatelstva začal objevovat odpor a dokonce se mezi některými těšily i ideály panslavismu: „*V duchu jsme si však nadávali, že to Rakousko prohraje.*

⁷⁴ Slejška, *Osobní deník* - zapsáno 15. dubna 1915 nedaleko Čáslavi – s. 1.

⁷⁵ Kisch, *Vojákem pražského sboru* – s. 15.

⁷⁶ *Ibidem* – s. 11.

⁷⁷ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 53.

Zejména, když tu bylo Rusko, naše naděje! Tolik jsme se tehdy těšili na příchod Rusů.“ vzpomíná Bohumil Dítě.⁷⁸

Druhá část zprávy Františka Thuna proto obsahovala jisté znepokojení nad problematickým odjezdem některých vojenských oddílů. Na nemotivovanost a nedostatek entuziasmu českých vojáků, oproti těm německým, si ve svých zprávách stěžuje celá řada německých důstojníků. Valná část německy psaných hlášení vojenských velitelství vyobrazuje Čechy jako nezúčastněný až nepřátelský živel. Z postřehů generála z vojenského velitelství v Litoměřicích: „*Tak jsem viděl německé rekruty pěšího pluku č. 94 v Trutnově, kteří byli tak připraveni, a tak ovládáni velitelem, jak tomu obvykle bývá u haličských pluků teprve v pátém nebo šestém týdnu. Naproti tomu české mužstvo se jevílo velice nepříznivě. Není na něm vidět žádné nadšení pro věc monarchie, jenom poslouchalo, protože poslouchat se musí.*“⁷⁹ V extrémních případech museli být muži odvedeni za asistence četnictva. Nějaký odpor či spíše vnitřní odmítavost ze strany českých vojáků se ovšem začala objevovat hlavně až v okamžiku otevření fronty proti Rusku, a to už byla velká část mužů přítomna u svých pluků. Především z počátku byl odchod českých povolanců naprosto bezproblémový. Ukázněně a rychle narukovali ke svým plukům, jelikož i česká společnost přijala zprávu o atentátu na následníka trůnu negativně a čin odsuzovala.⁸⁰ I když byl stále rozdíl oproti německým oblastem patrný, i z Němců válečné nadšení stejně brzy opadlo.

3.5. Dopady války

Velké problémy nastaly v soukromém i státním sektoru. Odchod celé řady dělníků, rolníků, ale i členů státní správy, četnictva a policie, ochromil celou řadu podniků a fungování samotného státu. Na uvolněné pozice, po odchodu mobilizovaných, musely často nastoupit ženy a děti, ty byly často vyzývány a nabádány oficiální cestou, prostřednictvím médií. Zajímavé bylo řešení zmíněného personálního nedostatku četnictva a policie, jenž byl vyřešen dočasným záskokem hasičů, kteří hlídkovali v hasičském stejnokroji, vybaveni pouze hasičskými sekyrkami.⁸¹

Pro řadu rodin byl odchod otce, manžela či syna naprosto zdrcujícím. Nejen psychicky, ale také fyzicky a ekonomicky. V této době byl muž jediným živitelem rodiny, na venkově

⁷⁸ Petr Bjaček, „Legionářský deník Bohumila Dítěte“, *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu* 63 č. 3 (2014) - s. 91-93.

⁷⁹ Nedorost, *Češi v I. světové válce* – s. 175 a 176. a blíže k tématu Jan Galandauer, „Wacht am Rhein a Kde domov můj: Válečné nadšení v Čechách v létě 1914“, *Historie a vojenství* 45, č. 5 (1996): s. 22-43.

⁸⁰ Jan Galandauer, „Češi a "válečné nadšení" na prahu Velké války“, *Historická sociologie* 6, č. 2 (2014) -s. 88.

⁸¹ *Národní listy* [online]. Praha: Julius Grégr, 1914, 54 [cit. 2018-07-18] - Datum vydání: 05.08.1914, č. 212, s. 2.

navíc zastával většinu těžkých prací v hospodářstvích a na polích. Odchod muže tedy znamenal v mnohých případech přetnutí či zkrácení rodinných příjmů a na ženy se přenesly, mimo jejich vlastních povinností, i ty mužů: „*Při zemědělské práci je vidět pouze ženy a děti, neboť muži odešli za svojí vojenskou povinností. Podle toho také práce a úroda vyhlíží.*“⁸² Ženy také často nahrazovaly odcházející dělníky v továrnách. S postupem času postihovaly v posledních válečných letech z těchto důvodů velkou část domácího obyvatelstva hlad a nedostatek: „*Ve městech a na venkově pláčou a zmírají ženy a děti hladem.*“⁸³ Strádající monarchie, zápolící s akutním nedostatkem potravin, se snažila spotřebu jídla regulovat nemilosrdným systémem kontrol, který dopadal na všechny společenské vrstvy bez výjimky. Pod drobnohledem byla především konzumace masa, trh s moukou, tedy i chlebu, nebo bramborami. Vše přerostlo do roku 1916 až v přidělový systém na lístky, zahrnující všechny zmíněné klíčové komodity.⁸⁴

Mobilizace sebou však nenesla pouze odchod mužů na frontu, ale celou řadu mobilizačních a válečných opatření, které se výrazně podepsaly na společenských svobodách. Předně císař František Josef I. 25. července přerušil činnost říšské rady, ta nebyla díky tomu shromáždění schopná, čímž se aktivoval ústavní paragraf 14, jenž propůjčoval panovníkovi pravomoc vydávat císařská nařízení a vládnout bez asistence říšské rady. První soubor opatření vyšel tentýž den, a den poté byl tiskem oznámen široké veřejnosti. Valná většina z nich se týkala velezrady, dezerce, urážek jeho Veličenstva a císařské rodiny, poškozování chodu podniků – některé klíčové podniky nově spadaly pod ochranu ministerstva vnitra a jakékoliv snahy o omezování výroby byly trestány vysokými tresty, narušování veřejného klidu, vzpour či sabotáží železnic a telegrafních sítí. Veškeré tyto prohřešky přešly z jurisdikce trestních soudů na soudy zemské obrany.

Pod vojenské soudy dále spadaly zločiny vyzvědačství, špionáže, neuposlechnutí povolávacího rozkazu, a také napomáhání civilního obyvatelstva k vojenským zločinům. Okamžitě započala vlna podezřívání a zatýkání, cely se plnily lidmi, kteří byli v očích rakousko-uherských úřadů nepřáteli státu, zejména pak v oblastech sousedících se Srbskem: „*Na strážníci jsou podezřelí z vyzvědačství. Nahlédl jsem do vězení. V první cele stál onen mladý srbský důstojník v bosenské uniformě. V další cele byli tři rozedraní chlapci, pasáci koz.*

⁸² Fürst, *Osobní deník* – s. 39.

⁸³ *Ibidem* – s. 57.

⁸⁴ Rudolf Kučera, *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013) – str. 20-25.

Ve třetí místnosti byl snědý muž v uniformě rakouského ohňostrůjce. Ve čtvrté cele ležel na pryčně muž. Byl to asi pop. V poslední cele bylo asi dvanáct čužů, mezi nimi jeden bělovousý stařec.“ Voják Egon Erwin Kisch dále pokračuje: „Na tržišti stojí šibenice, kůl se skobou nahore. Dnes pověsili popa a studenta.“ nebo „Právě vedou kolem pět žen, u nichž našli anilín. Obviňují je, že jím chtěly otrávit ovce, ale ženy prohlašují, že potřebují barvivo k barvení vlny. Vojenské úřady jsou nekonečně nedůvěřivé.“⁸⁵

Zatýkáni se nevyhnulo ani turistům z dohodových mocností, kteří právě v Rakousku-Uhersku pobývali. Ostatně totéž se dělo občanům Rakouska-Uherska ve zneprátelených zemích, zejména pak ve Francii a Británii. A navíc ti cizinci, kteří byli povinni nastoupit vojenskou službu ve své domácí zemi, byli odevzdáváni vojenským orgánům. V samotné Praze docházelo k celé řadě případů, kdy byly zatýkány desítky ruských poddaných. Strach ze špionáže byl všudypřítomný, stejně tak i obava z udávání nebo podezřívání. V reakci na to například obchodníci přejmenovávali své podniky v případech, kdy název mohl pobuřovat. Proto bylo třeba „Cafe Français“ na Příkopech přejmenováno na „Café Austria“ či „Ruská kavárna“ na Vinohradech se stala kavárnou „Národní“.⁸⁶

Ve stejný den přišla část občanů Rakouska-Uherska, díky nařízení předlitavské vlády, o základní všeobecná práva, jmenovitě práva osobní svobody, ochrany domácnosti, listovní a pečetní tajemství, shromažďování, svoboda projevu a tisku. Toto nařízení se s otevřením východní fronty rozšířilo i na zbytek země. Média od té doby události nekomentovala, nýbrž pouze reprodukovala. Telefonní a telegrafní spojení smělo podléhat cenzuře a hovory do zahraničí byly zrušeny, poštovní holubi směli být v držení pouze se speciálním povolením od místních vojenských velitelství. Dovoz, vývoz, ale i průvoz zbraní nebo čehokoliv, co by mohla armáda využít, byl také zakázán. Došlo k plošnému zákazu srbských novin, poštovních zásilek z nepřátelské jihoslovanské země, ruku v ruce s tím zvýšena kontrola nad cizinci, vydávání pasů a držení zbraní.⁸⁷ Obyvatelstvo bylo o těchto změnách informováno pomocí novinového článku „Výmínečná opatření vládní pro stav válečný“, kde se například uvádí: „I. Nařízením veškerého ministerstva, týkajícím se výjimečného stavu, zbaveny byly platnosti dočasné články 10. a 13. státního základního zákona o všeobecných právech státních

⁸⁵ Kisch, *Vojákem pražského sboru* – str. 21-23. (čuž = sedlák).

⁸⁶ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 36.

⁸⁷ *Ibidem* – s. 30-31.; *Národní politika* [online]. Praha: Ludvík Bratřovský, 1914, 32. – Datum vydání: 27.07.1914, č. 204, s. 3-5. a příloha č.5.

občanů.⁸⁸ Na dodržování výše uvedených omezení dohlížel nově vzniklý Válečný dohlédací úřad.⁸⁹

S vyhlášením všeobecné mobilizace došlo o půlnoci z 5. na 6. srpna k úplnému zastavení civilní železniční dopravy, jelikož železnice byla pro armádu klíčovou pro přesun vojáků a vojenského materiálu. Veškeré vagóny civilní a nákladní přepravy byly dány k dispozici armádě. Standardně byli vojáci, jak už jsem zmínil, přepravováni v uzavřených nákladních soupravách, dobytčích vagónech: „*A já jsem si uvědomil, že jsem ještě nikdy nejel v dobytčáku. Für 40 Männer oder 6 Pferde, stálo německy na vagóně; vešlo se nás tam třiatřicet a měli jsme dost málo místa. Středem vozu byly umístěny dvě lavice se společným opěradlem, podél stěn bylo po jedné lavici, jenom uprostřed bylo ponecháno volné místo pro nastupování a vystupování.*“⁹⁰ K tomu, aby mohla civilní osoba i nadále cestovat vlaky, bylo potřeba speciálních povolení vydaných úřady. Ochromení železniční dopravy sebou přineslo těžkou ránu rakousko-uherskému hospodářství. I po ukončení mobilizace měly vojenské transporty přednost před těmi civilními⁹¹, cestování a přesun zboží vlaky byl i nadále značně omezený, a tak to přetrvávalo po celou válku.

⁸⁸ *Národní politika* [online]. Praha: Ludvík Bratršovský, 1914, 32. – Datum vydání: 27.07.1914, č. 204, s. 3.

⁸⁹ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 33.

⁹⁰ Kisch, *Vojákem pražského sboru* – s. 14.

⁹¹ Rauchensteiner, *Der Tod* – s. 119.

4. Válečné nadšení v českých zemích

Částečně posíleno propagandou, vypukly v prvních okamžicích v Rakousku-Uhersku válečná horečka a nadšení napříč všemi národnostmi, i mezi Čechy, jak dokazuje rozsáhlá studie Jana Galandauera. Lidé se utišovali, že půjde o rychlé a velké vítězství. Voják František Stanislav Petr si zapsal: „*Prostý lid však na začátku války stál za Rakouskem, a z vlaků [...] ozývalo se co chvíle: ‚Utlučeme je čepicemi‘ a podobně.*“⁹² Konala se celá řada demonstrací a manifestů, v českých zemích zejména pak v Praze. Nešlo zdaleka o nic výjimečného, když se mezi německým „Hoch“ ozývala „sláva“ nebo se vedle *Volskhymne–Zachovej nám hospodine* či *Prinz Eugen Marsch – Pochod prince Evžena*⁹³ zpíval symbol českého patriotismu *Kde domov můj*.⁹⁴ Přesto však se oba národnostní tábory česko-německých Čech ve válečném nadšení či ve svém pohledu na válku lišily. Na prvním místě je nutné podotknout, že výrazným rysem válečného nadšení v Čechách byl velkoněmecký nacionalismus.

Společným znakem demonstrací a manifestů v českých zemích nebylo pouze provolávání „Hoch“ rakousko-uherskému císaři, nýbrž současné vzdávání „Heil“ německému císaři Vilému II. To svědčí o povaze válečného entuziazmu Němců v Rakousku-Uhersku, kdy panovala radost z války bok po boku se spojencem Německou říší, jelikož nadcházející konflikt brali jako boj Němců za své zájmy: „[...] *chceme především vzpomenout kmenově příbuzných Němců v Říši, která je připravena ve skvoucí zbroji krýti nám záda*“ prohlásil brněnský starosta August Ritter von Wiesner. Proto se v ulicích měst zpívaly také nacionalistické německé a historicky pruské písně, z nichž nejznámější byly *Wacht am Reich; Ich hatte einen Kamaraden; Heil Dir im Siegerkranz* nebo *Deutschlandlied*.⁹⁵ Češi, když už válku podporovali, tak čistě z pragmatismu či rakouského vlastenectví, rozhodně však tento velkoněmecký nacionalismus nesdíleli.

Svou roli sehrál nepochybně i fakt, že velká část obyvatelstva neměla se skutečnou válkou zkušenost. Od poslední války, které se Rakousko účastnilo, uplynulo téměř padesát let. Od vyhlášení války a během prvního týdne srpna probíhala celá řada pouličních česko-německých shromáždění, válečný zápal se stupňoval a 7. srpna vyvrcholil v masových oslavách v Praze, zastoupených lidmi obou národností, za doprovodu českých a německých provolání

⁹² František Stanislav Petr, *Pod rakouskou orlicí a českým lvem* (Praha: Gasset, 2015) – s. 65.

⁹³ Prinz Eugen Marsch je stará vojenská píseň „Prinz Eugen, der edle Ritter“, jež odkazuje na prince Evžena Savojského a jeho slavné dobytí Bělehradu v roce 1717 během rakousko-turecké války.

⁹⁴ Galandauer, „Wacht am Rhein“ - s. 22-43 – ona často citovaná studie Jana Galandauera.

⁹⁵ Galandauer, „Češi a "válečné nadšení" - s. 87.

a písní. *Wacht am Rhein* a *Kde domov můj* zazněly společně před německým kasinem na Příkopech, dosud Čechy nenáviděným sídlem německého nacionalismu. Následoval pro válečný patriotický proslov pražského starosty Karla Groše před Staroměstskou radnicí, který svoji řeč zakončil: „*At' žije náš milovaný císař! Unser geliebter Kaiser lebe hoch!*“⁹⁶ V čele průvodů zavlály černo-žluté a bílo-červené prapory, svázané k sobě stuhou tak, aby symbolizovaly sbratření Čechů a Němců v této těžké době.⁹⁷ Ačkoliv se oba národy, Češi a Němci, v celé řadě situací dokázaly navzájem tolerovat a někdy i dokonce semknout, je otázkou, nakolik byly tyto „bratrské projevy“ upřímné. Lze si jen těžko představit, že by se české země, kolbiště mezi Čechy a Němci, rázem proměnily na oblast bezproblémového soužití těchto dvou národů. Docházelo tak pochopitelně i k drobným potyčkám či provokacím, které mohly snadno a rychle přerůst v občanské nepokoje: „*Je pravda, že v Čechách, ve vých. Haliči a v již. částech naší monarchie objevovaly se zjevy, jež musely vzbuditi v každém vlastenci ohnivé rozhořčení.*“⁹⁸

Možný problém si uvědomovala i politická elita, která raději preventivně dne 9. srpna „v tom nejlepším“ další demonstrace zakázala: „*S povděkem a bera vřelou účast na tomto nadšení, vzal jsem projevy ty na vědomí a s radostí předkládám výraz projevené věrnosti císaři jakožto hold na stupně Nejvyššího trůnu. Velkolepé a povznášející byly projevy posledních dnů! Nezeslabujme dojem ten každodenním opakováním*“ komentoval zákaz místodržící František Thun ve svém apelu *Mým milým pražským spoluobčanům českého i německého jazyka!*⁹⁹ Pro válečné manifestace ovšem v menším měřítku pokračovaly i nadále.

Ozývaly se ovšem i hlasy kritické a bylo zatčeno mnoho lidí, kteří veřejně odmítali válku, nesouhlasili s kroky císaře a všemožně dávali najevo svoji neloajalitu k Rakousku-Uhersku. Jen do konce roku 1914 byl zatčen v českých zemích téměř jeden tisíc osob z politických důvodů a většina z nich předána vojenským soudům.¹⁰⁰ Je namístě brát údajné válečné nadšení Čechů s určitou dávkou obezřetnosti.

Na prvním místě je třeba připomenout, že naprostá většina pro válečných demonstrací byla organizována Němci. Neví se jistě, kdo organizoval českou účast na těchto manifestacích, a zdali vůbec byli Češi přítomni. Česká hesla a písně mohly být klidně obstarány skupinou

⁹⁶ Galandauer, „Češi a "válečné nadšení" – s. 152.

⁹⁷ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 34.

⁹⁸ Zdeněk Václav Tobolka, *Dotaz německých poslanců o chování se českého národa za války* (Praha: J. Skalák, 1918) – s. 35.

⁹⁹ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 35.

¹⁰⁰ *Ibidem* - s. 54.

česky mluvících Němců a celé české válečné nadšení tak být jenom práce vládní propagandy s cílem pozvednout morálku právě mobilizovaných českých branců, která, jak jsem již popsal a osobní deníky to dosvědčují, nebyla valná. Existují nějaké představy, například hrabě Jindřich Clam-Martinic naznačil, že účast Čechů a česká podpora války byla organizovaná českou konzervativní šlechtou, což lze podpořit důkazem účasti Václava Lobkowicze na těchto shromážděních, nebo Franz Kafka nabídl teorii, že veškeré pro válečné projevy obou národností byly dílem českých i německých Židů, kteří se báli možného pogromu ze strany Ruska.¹⁰¹ Osobně se přikláním k závěru, že část českého obyvatelstva upřímně vyjadřovala podporu válce a Rakousku-Uhersku bok po boku Němců a válečné nadšení bylo, tak jako více či méně u všech národů, přítomno. Však zprávu o zavraždění Františka Ferdinanda česká společnost přijala většinově negativně, a navíc vévodkyně Žofie Chotková sama pocházela z Čech. S postupem času a prvními příjíždějícími lazaretními vlaky a úmrtními oznámeními, ovšem přišlo rychlé vystřízlivění a masová podpora války, i ze strany Němců, strmě upadala.¹⁰²

Co sdílely všechny národy monarchie, byl bolestivý odchod nejbližších na frontu. Matky a manželky se utápěly v žalu, plačící otcové doprovázeli své syny na vlaková nádraží či před brány kasáren. Všude panoval smutek, nejistota a strach z následujících událostí. Voják Josef Kápar vzpomíná: „*Provázen slzami a požehnáním mých drahých, opustil jsem vše, domov, rodinné štěstí, klidnou vísku s ustrašeným obyvatelstvem, které se hrozilo příštích dnů.*“¹⁰³ V osobních denících českých vojáků jsem nezaznamenal jedinou situaci, kdy by rodiny či nejbližší přátelé neplakali nad osudem rekrutovaných. Shodně panoval ve všech rodinách nesmírný žal a strach z nadcházejících událostí. Vůbec nejtěžší okamžiky zažívali samotní branci. Se svými nejbližšími sdíleli společný strach a zármutek, navíc před nimi stála těžká cesta s nejistou budoucností. Nebylo povolného, který by v osudových okamžicích nemyslel na rodinu a domov. Slzy byly všudypřítomné: „*Slavili jsme v kantýně rozloučenou. Objímali jsme se vespolek jako malé děti, mnozí se nezdrželi slz.*“¹⁰⁴

4.1. Mobilizace a válečné nadšení v českém a německém tisku

Obecně stále převažuje mezi většinou Čechů názor, že během vyhlášení války Srbsku, mobilizace a následného odchodu na frontu se podstatná část české populace stavěla k válce

¹⁰¹ Galandauer, „Češi a "válečné nadšení" - s. 91. a Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 36.

¹⁰² Petr, *Pod rakouskou orlicí* – s. 65.

¹⁰³ Kápar, *Cestou kamenitou* – s. 11.

¹⁰⁴ Vladimír Sýkora, *Osobní deník* (Bzenec, 1921) - s. 3 „Poslední večer“, <http://www.starybzenec.cz/vzpominky/denik-vladimira-sykory-1914-1921/>.

negativně a plna odporu. K Rakousku-Uhersku cítila značnou nechuť, zatímco Němci oslavovali v ulicích a vojáky slavnostně doprovázeli. Proto jsem se v této kapitole zaměřil na to, jakou atmosféru popisovala té doby přední média Čechů a Němců v českých zemích. Z předchozí podkapitoly už víme, že Němci v Čechách skutečně příchod války oslavovali, zejména jako příležitost bojovat bok po boku s tehdy zatím vždy vítěznou Německou říší. A ačkoliv se Češi neztotožňovali s tímto velkoněmeckým nacionalismem, jisté prvky válečného nadšení, se i přes určitý odpor části českého obyvatelstva daly zaznamenat.

V podkapitole zabývající se dopady války jsem uvedl, že nařízením předlitavské vlády byla omezena svoboda projevu a tisku, a noviny spíše události reprodukovaly, než aby je nějak komentovaly či o nich diskutovaly. Je také otázkou, nakolik byly redakce pod všudy přítomnou cenzurou a represemi svobodné, a zdali nebyly pouhopouhým nástrojem propagandy Rakouska-Uherska. Je známo, že zejména po vyhlášení války Rusku, kdy část české politické scény a společnosti vystoupila proti takovému kroku, byl především český tisk úředně omezován. Za půl roku po vyhlášení války bylo zakázáno na 46 časopisů, především regionálních a českých, ale byly i mezi nimi německé tiskoviny, třeba *Vorwärts*. Cenzura byla namířená jak proti českým novinám, tak i proti německým, ačkoliv proti českým byla o něco přísnější. Noviny měly povinnost předložit vydání ke kontrole nejprve tři hodiny před otištěním, později hodinu před. Nakonec stačilo, že noviny dostaly seznam tabuizovaných témat, konkrétně válečné neúspěchy, krize a problémy hospodářství, špatné zásobování nebo národnostní nepokoje. Média měla také psát více vlastenecky.¹⁰⁵ Pod tíhou všech těchto omezení a nařízení je tedy otázkou, jak moc pravdivé jsou zprávy o válečném nadšení, které i české noviny hojně zveřejňovaly, jak ukáží v následujících odstavcích. To, ale není smyslem této podkapitoly. Chci především porovnáním českých a německých výtisků zjistit, jak moc se od sebe články lišily, zdali německé noviny psaly více vlastenecky a oslavně.

V *Národních listech* či *Národní politice* se v prvních srpnových dnech většinou informovalo o průběhu války, výstupech zahraničních misí, o situacích a reakcích za hranicemi Rakouska-Uherska, výzvy k obyvatelstvu, vyhlášky, nová omezení, a také proslovy k lidu či články vyprávějící o jásajících davech. První projev, jenž mě zaujal byl starosty královského hlavního města Prahy Karla Groše, ve kterém, zajedno s městskou radou, podpořil rozhodnutí

¹⁰⁵ Šedivý, *Češi, české země a velká válka* – s. 50-54.

císaře vyhlásit Srbsku válku, a že obyvatelstvo Prahy, všechny národy společně, stojí po boku Rakouska-Uherska, své vlasti.¹⁰⁶

Dále se v obou významných českých tiskovinách objevují články, které hovoří o společných česko-německých průvodech a akcích. Například ve vydání Národních listů z 11. srpna se děkuje dvěma dodavatelům květin pro vozy vojáků odcházejících na frontu, kdy jeden byl Němec a druhý Čech. Nebo vydání ze 3. srpna hovoří o vlasteneckých ovacích a doprovodech rukujících záložáků v Plzni, kdy několik tisíc Čechů a Němců zpívalo rakouskou hymnu, Radeckého marš či společně provolávali „Hoch“ a „Sláva“.¹⁰⁷ Dále ve vydání z 9. srpna se píše o velké manifestaci a vlasteneckém průvodu v Praze. Dav obou národností provolával před německým konsulátem, kde dvorní rada Hintze děkoval česky i německy, věrnost říši a císaři, zpíval vlastenecké písně, zazněla i rakouská hymna v obou jazycích, dokonce i *Kde domov můj*. Na Staroměstském náměstí se provolávala sláva císařům Františku Josefovi a Vilémovi, za účasti starosty Karla Groše, který měl dle tisku vzdát úctu a věrnost taktéž oběma císařům, což byla lež vykonstruovaná tiskovou kanceláří, jež měla nejspíše uspokojit německé čtenáře, druhotně však rozhořčila řadu českých politiků a vyvolala jejich reakci například v podobě otevřených dopisů od Karla Kramáře či Aloise Rašína, kde si stěžovali, že starosta provolal slávu německému císaři. To vše na základě lživé informace.¹⁰⁸ Dav pokračoval přes Karlův most k pomníku maršála Radeckého, kde český řečník hovořil o důležitém momentu, kdy se oba národy sjednotily a zapoměly na staré křivdy. Mimo „Sláva“, „Hoch“, „Výborně“ či „Bravo“ se provolávalo třeba „Pryč se Srbskem a Ruskem“.

Ovšem našel jsem i články, které idylické vztahy Čechů a Němců vyvracejí. Například v čísle ze 4. srpna se píše o skupině 250 Němců, mužů i žen, jež před německým konzulátem provolával protisrbská a protiruská hesla, pěl německé národní písně a provolával slávu Rakousku-Uhersku, Německu a oběma císařům. Načež kolemjdoucí český uředník zakřičel k davu „hanba“. Uředník byl za tento akt zatčen. Je nutné podotknout, že zde šlo o akt jedince a nelze z něj tak vyvodit obyčej platný pro českou společnost.¹⁰⁹

¹⁰⁶ *Národní listy* [online]. Praha: Julius Grégr, 1914, 54 [cit. 2018-07-18] - Datum vydání: 31.07.1914, č. 207, s. 1.

¹⁰⁷ *Národní listy* [online]. Praha: Julius Grégr, 1914, 54 [cit. 2018-07-18] - Datum vydání: 03.08.1914, č. 210, s. 1.

¹⁰⁸ Galandauer, „Češi a "válečné nadšení" - s. 90.

¹⁰⁹ *Národní listy* [online]. Praha: Julius Grégr, 1914, 54 [cit. 2018-07-18] - Datum vydání: 04.08.1914, č. 211, s. 2.

Dalším českým deníkem, který jsem probádal, byly Lidové noviny. Dle očekávání se zprávy nesly ve stejném duchu, tak jako v Národních listech a Národní politice, ovšem tento úryvek je svědkem jiného zajímavého fenoménu: „*Dav provolával nadšeně ‚Hoch‘ a ‚Heil‘ a zpíval vlastenecké a národní písně. Z Vrchlabí a Chomutova došly zprávy o nadaných vlasteneckých projevech. V Chomutově byla provolávána ustavičně sláva Jeho Veličenstvu, dále císaři Vilémovi, Německu a Itálii.*“¹¹⁰ Reportáže z českých měst sice hovoří o manifestacích a průvodech na podporu císaře a Rakouska-Uherska, zastoupené všemi národy, Čechy i Němci zároveň, společně. Jenomže Vrchlabí a Chomutov byla tehdy ryze německá města, tudíž se tehdejší český čtenář mezi řádky dočetl, „že si zase ti Němci manifestují“, ačkoliv to článek sám o sobě nezmiňuje.

Pro srovnání toho, jak psaly o válečném nadšení česká a německá média, jsem si vybral německé deníky Prager Tagblatt, Mährisches Tagblatt, Bohemia nebo Tagesbote aus Mähren und Schlesien vydávaný v té době, tak jako Lidové noviny, v Brně. Formát deníků a druh zpráv byl také téměř totožný s českými novinami, pouze s tím rozdílem, že cílil na německé čtenáře a písmo použité pro tisk byla fraktura, díky čemuž je pro mě jejich čitelnost značně snížena.¹¹¹ Podobně jako české deníky informovaly o vyhláškách, změnách v zaběhlých pořádcích, válečných úspěších, situacích v zahraničí, a také o projevech vlastenectví a společných manifestech. Prager Tagblatt, Bohemia, tyto vlivné pražské německé noviny vedly dokonce speciální válečnou rubriku, která se mimo jiné také věnovala válečnému nadšení v německých Čechách¹¹², a Mährisches Tagblatt se obsahem ani formátem svých zpráv od českých periodik příliš nelišili. Podobně informovali o válečném nadšení napříč celou zemí. Avšak jeden článek v Mährisches Tagblatt mě zaujal. Zprvu informoval ve výtisku ze dne 31. července o působivém vlasteneckém shromáždění v Olomouci z 28. července, kdy dav zpíval společně *Volkshymne* a *Kde domov můj*, provolával slávu císaři, a dokonce k protestujícím promlouval český mluvčí na podporu války a sklídl ohromný potlesk. Pak se ale skupina demonstrantů, a z textu je patrné, že ta česká, odebrala před český Národní dům, kde lidé dlouho zpívali a žertovali. Autora článku to nanejvýš pohoršilo, jelikož to prý bylo nevhodné v době, která zrovna nastala a posteskl si, že kdyby měli Němci svůj dům

¹¹⁰ *Lidové noviny* [online]. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1914, 22 - Datum vydání: 31.07.1914, č. 209, s. 8.

¹¹¹ Fraktura je písmo novogotického lomeného typu, které nahradilo zastaralý švabach.

¹¹² Nedorost, *Češi v I. světové válce* – s. 175.

v Olomouci, nic podobného by se nestalo. Následovalo policejní vyšetřování a 17 lidí bylo vzato do vazby a potrestáno.¹¹³

Avšak velmi mě na například na deníku Tagesbote aus Mähren und Schlesien překvapilo, jakým stylem píše o událostech spjatých s válkou a mobilizací. Čekal jsem, podobně jako ve dvou předešlých českých denících články plné ducha vlastenectví a hrdosti, ba dokonce ještě intenzivněji, ale články, které jsem našel byly spíše filosofické, plné soucitu a empatie. Příkladem: „*Ženy nahlas vzlykají a padají kolem krků svých mužů. Mnozí z povolaných ovládají své obrovské vzrušení, ale celá řada z nich, jejichž myšlenky se ubírají k manželkám a dětem, neuspějí. Mnoho z nich pokračuje utopených ve vlastních myšlenkách v kamenném klidu.*“¹¹⁴ Další zprávy, kterým jsem přes jazykovou bariéru a frakturu porozuměl, byly v podobném duchu. Ve vydání ze třetího srpna se například píše o odchodu záložníků z Prahy, kteří byli doprovázeni soucitným davem, ne davem jásajícím, tak jak stojí v českých denících. Je nutné podotknout, že díky nečitelnosti a mé omezené znalosti němčiny, jsem mohl takové články, vyjadřující vlastenectví, přehlédnout.

¹¹³ *Mährisches Tagblatt* [online]. Olomouc: Wilhelm Seethaler, 1914, 35 – Datum vydání: 31.07.1914, č. 172, s. 3.

¹¹⁴ *Tagesbote aus Mähren und Schlesien* [online]. Brno: Friedrich Irrgang, 1914, 64 - Datum vydání: 01.08.1914, č. 314, s. 4.

Závěr

Po dualizaci monarchie se význam rakousko-uherského vojska, jakožto tmelícího tělesa mezi Předlitavskem a Zalitavskem, značně zvýšil. Na armádu Rakouska-Uherska se však později do značné míry přenesly národnostní a sociální problémy tehdejší společnosti. Ty byly umocněny „zlidověním“ důstojníků, kdy se snížil počet velitelů z řad aristokracie a vyšších vrstev společnosti, a do nadnárodní armády tak začal pronikat národnostní konflikt. V kombinaci s mizerným žoldem a celkovým nedostatkem všeho, byla morálka na nízké úrovni. Rakousko-Uhersko reagovalo zavedením celé řady opatření a konstantním navyšováním tempa zbrojení, zaváděním novinek a rozsáhlých investic jak do pozemního vojska, tak i do námořnictva, za což se z velké části zasloužil následník trůnu František Ferdinand. Přes prvotní klopýtnutí v úvodu války, však dokázala rakousko-uherská armáda dosáhnout úspěchu na východní frontě, na Balkáně a ke konečnému vítězství proti Itálii chybělo jen málo.

V otázce postavení Františka Ferdinanda, jakožto válečného štváče, jsem došel k závěru, že si následník trůnu uvědomoval, že válka by mohla být pravděpodobně posledním milníkem slabého mocnářství a snažil se ji až do poslední chvíle vyhnout. V tomto bodě panovala mezi ním a císařem shoda. Ale stařícký císař, který zůstal po atentátu na Františka Ferdinanda osamocen, pod tlakem válečných štváčů na nejvyšších postech rakousko-uherské politiky, nakonec válce nezabránil, ačkoliv již několik rušných let předtím válku opakovaně odmítal.

Císařův manifest, jehož autorství je císaři Františkovi Josefovi I. chybně přikládáno, se stal bodem zvratu v osudech milionů mužů v Rakousku-Uhersku. Muži v Čechách, především pak Češi, byli šokováni, avšak rozkaz k mobilizaci naprostá většina z nich splnila bez jakýkoliv problémů či odporu. K jistému, avšak spíše vnitřnímu odporu u branců došlo až s válkou s Ruskem. Na mnoha místech v českých zemích vypuklo spontánní válečné nadšení, zejména v Praze, ke kterému se přidalo i české obyvatelstvo. To sice nesdílelo velkoněmecké myšlenky Němců, ale spíše pragmaticky podporovalo Rakousko-Uhersko a vyjadřovalo loajalitu ke svému císaři. O vlně válečného nadšení informoval také tisk. České noviny shodně líčily o celé řadě manifestací a demonstrací na podporu války i s českou účastí. Podobně se vyjadřovaly i německé noviny a žádné významné odchylky v povaze a obsahu článků od těch českých, jsem nenalezl. Až na několik „střízlivých“ článků v Tagesbote aus Mähren und Schlesien, které spíše než slávu a nadšení, vyjadřovaly soucit a empatii s odcházejícími vojáky. S příjezdem prvních lazaretních vlaků a s příchodem úmrtních oznámení však válečné nadšení hromadně opadlo shodně u všech národů monarchie.

Jakožto největší mezeru a zároveň jako potenciál ke zlepšení ve svém bádání vidím nedostatek pramenů z rukou českých Němců. Práci jsem chtěl zaměřit na vojáky z Čech, nikoliv jen české vojáky, a vzhledem k poměru citovaných pramenů, jsem tohoto cíle, bohužel, nedosáhl. Budoucí bádání se proto bude zaměřovat výhradně ve vyhledávání deníků Němců z Čech, kteří po bok po boku šli společně s Čechy, a jejichž myšlenky bych rád porovnal.

Summary

After the dualization of the monarchy, the importance of the Austro-Hungarian army, as a bonding body between the Cisleithania and Transleithania, increased considerably. However, later, the national and social problems of the then society were largely transferred to the army of Austria-Hungary. These were amplified by the "humanization" of officers, when the number of commanders from the ranks of the aristocracy and the upper classes of society decreased, and the national conflict began to penetrate the supra-national army. Combined with the miserable pay and the lack of everything, morale was low. Austria-Hungary reacted by introducing a whole range of measures and by constantly increasing the pace of armament, introducing new military equipment and extensive investments to both the ground troops and the navy, which was largely due to the successor to the throne, František Ferdinand. Despite the initial problems at the beginning of the war, the Austro-Hungarian army managed to achieve success on the Eastern Front, the Balkans, and little was lacking in the final victory against Italy.

The issue of Franz Ferdinand as a warmonger, I concluded that the heir to the throne was aware that the war might be the last milestone of a weak empire and tried to avoid any war until the last moment. There was a consensus between him and the emperor at this point. But the old emperor, who was left alone after the assassination of Franz Ferdinand, under the pressure of the warmongers in the highest positions of Austro-Hungarian politics, did not prevent the war, though he had repeatedly rejected the war for several years.

The Emperor's Manifesto, whose authorship is inaccurately given to the Emperor Franz Joseph I, became a turning point in the lives of millions of men in Austria-Hungary. The men in the Bohemia, Moravia and Silesia especially the Czechs, were shocked, but most of them met the order to mobilize without any problems or opposition. Some resentment in the conscripts occurred after the war to Russia was declared, but rather as an internal resistance of some soldiers. Spontaneous war enthusiasm broke out in many places in the Czech lands, especially in Prague, to which the Czech population also joined. Although it did not share

the Great German ideas of the Germans, it rather pragmatically supported Austria-Hungary and expressed loyalty to its emperor. The press also informed about the wave of enthusiasm. Czech newspapers have also described several manifestations and demonstrations in support of war and have mentioned Czech participation. Similarly, German newspapers did, and I did not find any significant deviations in the nature and content of articles from Czech ones. Except for a few "sober" articles in *Tagesbote aus Mähren und Schlesien*, which, rather than fame and enthusiasm, expressed compassion and empathy with the departing soldiers. However, with the arrival of the first hospital trains and the advent of death announcements, the war enthusiasm was massively lost in all nations of the monarchy.

As the biggest gap and at the same time as a potential for improvement in my research I see a lack of sources from the hands of Czech Germans. I wanted to focus my work on soldiers from Bohemia, Moravia and Silesia, not just Czech soldiers, and given the ratio of cited sources, I did not achieve this goal, unfortunately. Therefore, future research will focus solely on the search for diaries of Germans from Bohemia, Moravia and Silesia who went side by side with the Czechs and whose ideas and feeling I would like to compare.

Použitá literatura

Nevydané prameny

1. Čeněk Slejška, *Osobní deník* (Dřenice 1914 – Kyjev 1916), <http://www.karlin.mff.cuni.cz/~stanovsk/drenice/1915.htm>.
2. Jaroslav Brda, *Osobní deník* (Praha, 1914) – z archivu Vojenského historického ústavu.
3. Josef Pavel, *Osobní deník* (Dolomity a Julské Alpy, 1915-1917) – poskytnuté rodinou.
4. Kamil Raichl, *Osobní deník* (Julské Alpy, 1916-1917), <http://home.tiscali.cz/raichland/kamil/valka/valka.html>.
5. Richard Pavlík, *Osobní deník* (Praha, 1914) - z archivu Vojenského historického ústavu.
6. Václav Fürst, *Osobní deník* (Nákří, 1922) – poskytnuté rodinou.
7. Vladimír Sýkora, *Osobní deník* (Bzenec, 1921), <http://www.starybzenec.cz/vzpominky/denik-vladimira-sykory-1914-1921/>.

Vydané prameny

1. Augustin Mudrák a Jiří Červenka, *Bojoval jsem za císaře pána* (Nové Strašecí: Gelton, 2011).
2. Egon Erwin Kisch, *Vojákem pražského sboru* (Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965).
3. František Černý a Zdeněk Bauer, ed., *Moje záznamy ze světové války 1914-1918* (Praha: Zdeněk Bauer, 2014).
4. František Stanislav Petr, *Pod rakouskou orlicí a českým lvem* (Praha: Gasset, 2015).
5. Josef Jirásek a Věra Vlčková, ed., *Můj zápisník od počátku světové války r. 1914 a doba mého zajetí v Rusku a v Sibiři* (Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009).
6. Josef Kápar, *Cestou kamenitou* (Praha: Památník odboje, 1922).
7. Josef Novotný a Petr Prokš, ed., *Zápisky z první světové války: paměti českého vojáka z války a zajetí 1914-1918* (Praha: Historický ústav AV ČR, 2016).
8. Josef Šefl, *Paměti domobrance 28. pluku z války světové 1914-1918* (Písek: Nákladem vlastním, 1922).
9. Petr Bjaček, „Legionářský deník Bohumila Dítěte“, *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu* 63 č. 3 (2014): s. 91-93.
10. Stanislav Suda, *Deník z Velké války: svědectví polního kuráta c. a k. armády z let 1914-1917* (Brno: Extra Publishing, 2017).
11. Stanislava Křížová, *Deník vojína: první světová válka: Podle „Zápisů z vojny“ pana Václava Fencla* (Příbram: vydává na své náklady Stanislava Křížová, 2017).

Odborná literatura

1. Barbara Köpplová, „Mořic Bloch: tradice německy psané české žurnalistiky“, *Dějiny a současnost: Populární historická a vlastivědná revue* 18, č. 5 (1996): s. 6-9.
2. Egon Erwin Kisch, *Tržiště senzací* (Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963).
3. Franz Herre, *Císař František Josef I.: jeho život-jeho doba* (Praha: Ikar, 1998).
4. Friedrich Weissensteiner, *František Ferdinand: krůček od trůnu* (Praha: Euromedia Group-Ikar, 2013).
5. Ivan Šedivý, *Češi, české země a velká válka 1914-1918* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001).
6. Jan Beránek, Jaroslav Křížek, Karel Pichlík, Zdeněk Šolle a Vlastimil Vávra, *První světová válka* (Praha: Naše Vojsko, 1968).
7. Jan Galandauer, „Češi a "válečné nadšení" na prahu Velké války“, *Historická sociologie* 6, č. 2 (2014): s. 85-92.
8. Jan Galandauer, „Wacht am Rhein a Kde domov můj: Válečné nadšení v Čechách v létě 1914“, *Historie a vojenství* 45, č. 5 (1996): s. 22-43.
9. Jindřich Marek, „Beránci, lvi a malé děti: Nekonečný spor o českého vojáka v letech 1. světové války“, *Historie a vojenství* 63, č. 1 (2014) s. 94-113.
10. Jiří Hutečka, *Muži proti ohni: motivace, morálka a mužnost českých vojáků Velké války 1914-1918* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016).
11. Josef Fučík, *Osmadvacátníci: spor o českého vojáka Velké války 1914-1918* (Praha: Mladá fronta, 2006).
12. Libor Nedorost, *Češi v 1. světové válce. 1. díl, Mým národům* (Praha: Libri, 2006).
13. Manfred Rauchensteiner, *Der erste Weltkrieg: und das Ende der Habsburgermonarchie 1914-1918* (Wien: Böhlau, 2013).
14. Manfred Rauchensteiner, *Der Tod des Doppeladlers: Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg* (Graz: Styria Verlag, 1993).
15. Peter Jung, *Rakousko-uherská armáda za první světové války* (Brno: Computer Press, 2007).
16. Peter Urbanitsch a Adam Wandruszka, ed., *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 V.* (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1987).
17. Rudolf Kučera, *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013).

18. Zdeněk Václav Tobolka, *Dotaz německých poslanců o chování se českého národa za války* (Praha: J. Skalák, 1918).

Periodika

1. *Lidové noviny* [online]. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1914, 22. ISSN 1802-6265. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/periodical/uuid:b23d3ce1-435d-11dd-b505-00145e5790ea>.
2. *Národní listy* [online]. Praha: Julius Grégr, 1914, 54. ISSN 1214-1240. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/periodical/uuid:c3d53bc0-db15-11dc-af7e-000d606f5dc6>.
3. *Tagesbote aus Mähren und Schlesien* [online]. Brno: Friedrich Irrgang, 1914, 64. ISSN 1803-9391. Dostupné z: <https://www.difmoe.eu/d/periodical/uuid:3eb33540-1be6-4e25-b42a-802b4b84cf7a>.
4. *Národní politika* [online]. Praha: Ludvík Bratršovský, 1914, 32. ISSN: 1802-5110. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/vkol/periodical/uuid:34cfe9f0-686c-11dc-aa1d-000d606f5dc6>.
5. *Prager Tagblatt* [online]. Praha: Heinrich Mercy, 1914, 38. Dostupné z: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=ptb&datum=1914&zoom=33>.
6. *Mährisches Tagblatt* [online]. Olomouc: Wilhelm Seethaler, 1914, 35. ISSN: 1805-1189. Dostupné z: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=mtb&datum=1914&zoom=33>.
7. *Bohemia* [online]. Praha: Andreas Haase, 1914, 87. ISSN: 1212-6225. Dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowVolume.do;jsessionid=B8A36025D8DE2289EAF5061FA1B7D989?it=0&id=14169>.

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno: Roman Jordán

E-mail: 80820858@fsv.cuni.cz

Studijní obor: MTS (6702R005).

Semestr a školní rok zahájení práce: Zimní 2018/2019.

Semestr a školní rok ukončení práce: Letní 2018/2019.

Vedoucí bakalářského semináře: doc. PhDr. Vít Smetana, Ph.D.

Vedoucí práce: Mgr. Martin Čížek, Ph.D.

Název práce: Mobilizace rakousko-uherské armády za Velké války v českých zemích.

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek): Před více než sto lety, v červenci roku 1914 vyústila mezinárodní krize až k vyhlášení války. V jeden den se změnil osud statisíců mladých mužů potom, co se jich dotkla mobilizační vyhláška. Budoucí vojáci museli všeho zanechat, rozloučit se svými blízkými, odevzdat všechno armádě, vlasti a vydat se vstříc nejistému osudu. Jenom v Rakousku-Uhersku bylo za celou válku mobilizováno devět milionů mužů. Po takové době, si dnes jen stěží dokážeme představit, jaké to bylo jít z práce a z vylepené vyhlášky na násvi se dozvědět, že se uprostřed žní musím hlásit v kasárnách a opustit vše, co je mi blízké. Jaké to muselo být, odcházet z domu, zanechat tam své děti a ženu samotné? A potom v zármutku vlakem opouštět rodnou ves za jáсотu přítomného davu.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):
Nedošlo k žádným úpravám ani změnám tématu.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

1. Armáda Rakouska-Uherska
2. Vyhlášení války a mobilizace v českých zemích
3. Válečné nadšení v českých zemích

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

1. Čeněk Slejška, *Osobní deník* (Dřenice 1914 – Kyjev 1916),
<http://www.karlin.mff.cuni.cz/~stanovsk/drenice/1915.htm>.

2. Egon Erwin Kisch, *Vojákem pražského sboru* (Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965).
3. Friedrich Weissensteiner, *František Ferdinand: krůček od trůnu* (Praha: Euromedia Group-Ikar, 2013).
4. Ivan Šedivý, *Češi, české země a velká válka 1914-1918* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001).
5. Jan Galandauer, „Češi a "válečné nadšení" na prahu Velké války“, *Historická sociologie* 6, č. 2 (2014): s. 85-92.
6. Jan Galandauer, „Wacht am Rhein a Kde domov můj: Válečné nadšení v Čechách v létě 1914“, *Historie a vojenství* 45, č. 5 (1996): s. 22-43.
7. Jiří Hutečka, *Muži proti ohni: motivace, morálka a mužnost českých vojáků Velké války 1914-1918* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016).
8. Josef Fučík, *Osmadvacátníci: spor o českého vojáka Velké války 1914-1918* (Praha: Mladá fronta, 2006).
9. Josef Kápar, *Cestou kamenitou* (Praha: Památník odboje, 1922).
10. Libor Nedorost, *Češi v 1. světové válce. 1. díl, Mým národům* (Praha: Libri, 2006).
11. Manfred Rauchensteiner, *Der erste Weltkrieg: und das Ende der Habsburgermonarchie 1914-1918* (Wien: Böhlau, 2013).
12. Manfred Rauchensteiner, *Der Tod des Doppeladlers: Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg* (Graz: Styria Verlag, 1993).
13. Peter Jung, *Rakousko-uherská armáda za první světové války* (Brno: Computer Press, 2007).
14. Peter Urbanitsch a Adam Wandruszka, ed., *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 V.* (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1987).
15. Václav Fürst, *Osobní deník* (Nákří, 1922) – poskytnuté rodinou.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Vyhláška o částečném vyznání a svolání c. k. domobrany (obrázek).

Příloha č. 2 - Manifest Mým národům (obrázek).

Příloha č. 3 - Vyhláška o všeobecné mobilizaci v Národní politice (obrázek).

Příloha č. 4 - Mapa vojenských území a doplňovacích okresů Rakouska-Uherska z roku 1914 (mapa).

Příloha č. 5 – Výmínečná opatření vládní pro stav válečný (obrázek).

Příloha č. 6 – Uniformy rakousko-uherských vojáků na počátku války v barvě štičí šedi (obrázek).

Příloha č. 7 - V průběhu války upravená výstroj rakousko-uherských vojáků (obrázek).

D

Vyhláška

o částečném vyzvání a svolání c. k. domobrany.

Jeho c. a k. Apoštolské Veličenstvo

ráčilo Nejvyšše rozkázati, aby byla vyzvána a svolána c. k. domobrana v domobranných okresech Chebském čís. 6, Plzeňském čís. 7, Pražském čís. 8, Píseckém čís. 28, Českobudějovickém čís. 29 a Berounském čís. 38.

I. K domobranné službě tímto se svolávají:

1. Všichni domobrannými určovacími listky podělení domobranou povinni, jejichž místo určení (dostavení) se nalézá v některém svrchu uvedeném domobranném okrese; tito mají se dostaviti podle poukazu svého určovacího listku;
2. níže uvedení domobranní povinnici; tito mají nejdéle ve 24 hodinách po prohlášení této vyhlášky v obci svého pobytu z ní odejiti a co možná rychle takto se dostaviti, a to:

a) všichni 37letí a mladší, kteří se mají podle svého domobranného pasu v běžném roku dostaviti:

k pěším plukům čís. 11, 28, 35, 73, 75, 88, 91, 102,
k praporům polních mysliven čís. 22,
k dragounským plukům čís. 2, 7, 10, 14,
k polním dělostřeleckým plukům čís. 22, 23, 24,
k polnímu houfnicovému pluku čís. 8,
k horskému dělostřeleckému pluku čís. 8,
k těžké houfnicové divisi čís. 8,
k zákopnickému (sapérskému) praporu čís. 8,

k pionýrskému praporu čís. 8,
k vozatajské divisi čís. 8,
k zdravotnímu oddělení čís. 11,
k evidenčnímu skladu dělostřeleckého výstroje v Praze,
k vojenským zásobním skladům v Praze nebo Plzni,
k c. k. zeměbranným pěším plukům čís. 6, 7, 8, 28, 29,
k c. k. zeměbrannému hulsáckému pluku čís. 6, konečně
k c. k. zeměbranné polní houfnicové divisi čís. 21,
k c. k. zeměbranné polní dělostřelecké divisi čís. 21

dostavte se přímo do příslušné výzbrojné stanice ve svém domobranném pasu na 3. stránce zapsané;

b) všichni ostatní 17letí a mladší, kteří sloužili ve vojsku, válečném loďstvu, v zeměbraně (u zemských střelců) nebo v četnictvu, zdržují-li se (bydlí-li) stále v domobranném okrese Pražském a mají-li podle svého domobranného pasu dostaviti se v běžném roku k domobrannému okresnímu velitelstvu (exposituře) místa pobytu, dostavte se

přímo k domobrannému okresnímu velitelstvu čís. 8 v Praze;

pod a) a b) uvedení, kteří jsou podle svého domobranného pasu označeni za „nezpůsobilé ke zbraní“, jsou osvobozeni dostaviti se ke službě ve zbraní;

3. domobranní povinnici, obecním starostou ustanovení, kterých je třeba ku pracím; tito obdrží od obecního starosty svého místa pobytu poukazy, do kterých pracovních míst mají se odebrati;

4. v uhelných dolech

zaměstnaní domobranou povinní dělníci, kteří podle předcházejících ustanovení nejsou svoláni ke službě ve zbraní, jakož i všichni domobranou povinní dělníci železničních dělen v Praze; tito jsou ustanovení ke službě ve své obyčejné vlastnosti v dosavadním stálém místě zaměstnání.

Všechny podle předcházejícího nařízení nesvolané domobranou povinné osoby a sbory budou svolány podle potřeby vyhláškou nebo svolávacími listky nebo zvláštním rozkazem.

II. Všeobecná ustanovení.

1. Domobranní povinnici, kteří se dostavují, mají v Rakousko-Uhersku jakož i v Bosně a Herecegovině na železnicích a parních volnou jízdu, předloží-li vojenskou legitimáční listinu (domobranný pas, určovací nebo svolávací listek); ti, kteří nemají takové listiny a k dostavení musí upotřebiti železnice nebo parníku, ohlásí se před svým odchodem u obecního starosty místa pobytu, od kterého obdrží určovací listek k volné jízdě.

2. Dostavující se domobranní povinnici mají s sebou vzít vlastní pohodlnou obuv, na první dva dny potraviny, pak v studeném ročním počasí také teplý spodní oděv (prádlo).

3. Domobranní povinnici, v cizině trvale usedlí nebo dočasně se zdržující, buďte o vyzvání a svolání domobrany ihned zpraveni svými příslušnými nebo prostředními.

4. Příslušníkům dostavivším se domobranných povinniků podle zákona ze dne 26. prosince 1912, Z. R. č. 237, oprávněným náležeti příspěvek na výživu ze státních peněz.

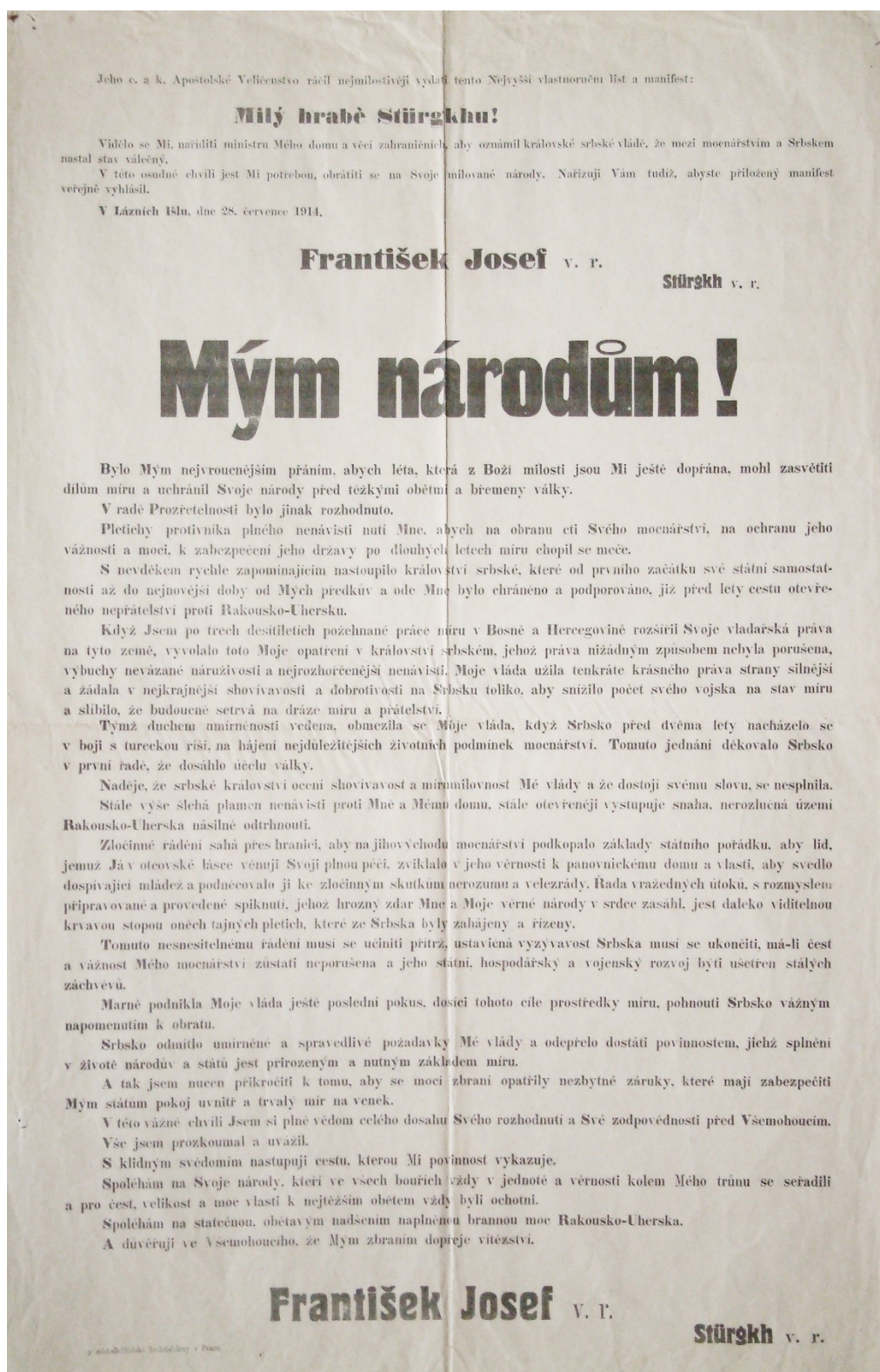
5. Kdo by neuposlechl svolání k domobranné službě, bude přísně potrestán podle platných zákonů.

v Praze

, dne

19

(Úřední razítko policejního okresu do čer.)

Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mým_národům.jpg

Číslo 209. V Praze, v sobotu dne 1. srpna 1914. Ročník XXXII.

Vydání č. 209. **NÁRODNÍ POLITIKA**

Redakce: Vojenské nám. št. Telefon č. 1777. Budejky se nevracel. Inzerční listy musí být objednány. V úterý a v úterý 4 h. nedělní a o víkendech 6 h. odpolední č. 8 h. na večer: ráno 6 h. v úterý 4 h. nedělní a o víkendech 6 h. odpolední č. 8 h.

Vyhláška o mobilisaci.

Jeho c. a k. Apoštolské Veličenstvo ráčil nařídit

všeobecnou mobilisaci

jakož i vyzvání veškeré c. k. a k. u. domobraný.

I. Neaktivní a domobranou povinné osoby.

1. Dostaví se mají:

- všichni určovacími listky podělení, pak listky svolávacími povolání neaktivní a domobranou povinní dle pokynů svých listků určovacích, pokud se týče svolávacích;
- všichni ostatní neaktivní, pak všichni ostatní... leti*) a mladší domobranou povinní, kteří ve vojsku, ve válečném loďstvu, zeměbraně nebo četnictvu sloužili, dle ustanovení svých vojenských pasů (vojenských listků), zeměbranných pasů (zeměbranných listků), pokud se týče domobraných pasů;
- ke zvláštním službám k účelům válečným určení domobranou povinní dle pokynů představeného obce.

2. Všichni v tomto roce odvedení, dosud však nezařazení nováčkové a náhradní záložníci zařadí se tímto na základě Nejvyššího rozkazu.

Z těchto nováčků a náhradních záložníků mají ti, kteří se zdržují v Tyrolích, Korutanech, Krajině, Istrii, okněžněném hrabství Gorici a Gradisce, v Terstu (městě a okolí), v Dalmácii, v Dolním Slezsku, v Haliči a v Bukovině, dále v komitátech Bereg, Maramaros, Ugocsa, Alsó-Fehér, Beszterce-Naszód, Brassó, Csik, Fogaras, Háromszék, Hunyad, Kis-Küküllő, Kolosz, Maros-Torda, Nagy-Küküllő, Szeben, Szilágy, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos, Udvarhely, Bács-Bodrog, Krassó-Szörény, Temes a Torontál ve Rjece, pak v Charvátsku a Slavonii, jakož i v Bosně a Hercegovině aneb tam domovským právem přísluší, nejdéle do 24 hodin po naveržení této vyhlášky odejít a se co nejrychleji k okresnímu doplňovacímu velitelství svého místa pobytu dostaví. Ti, kterým jest známo, že náležejí k zeměbraně, dostaví se k zeměbrannému doplňovacímu velitelství svého místa pobytu.

Všichni ostatní mají vyčkatí povolání.

II. Koně.

I. Koně (soumaři) vojska a zeměbrany v soukromém užívání buďtež ihned dodáni do stanice, ve které byli vydáni.

III. Dopravní prostředky.

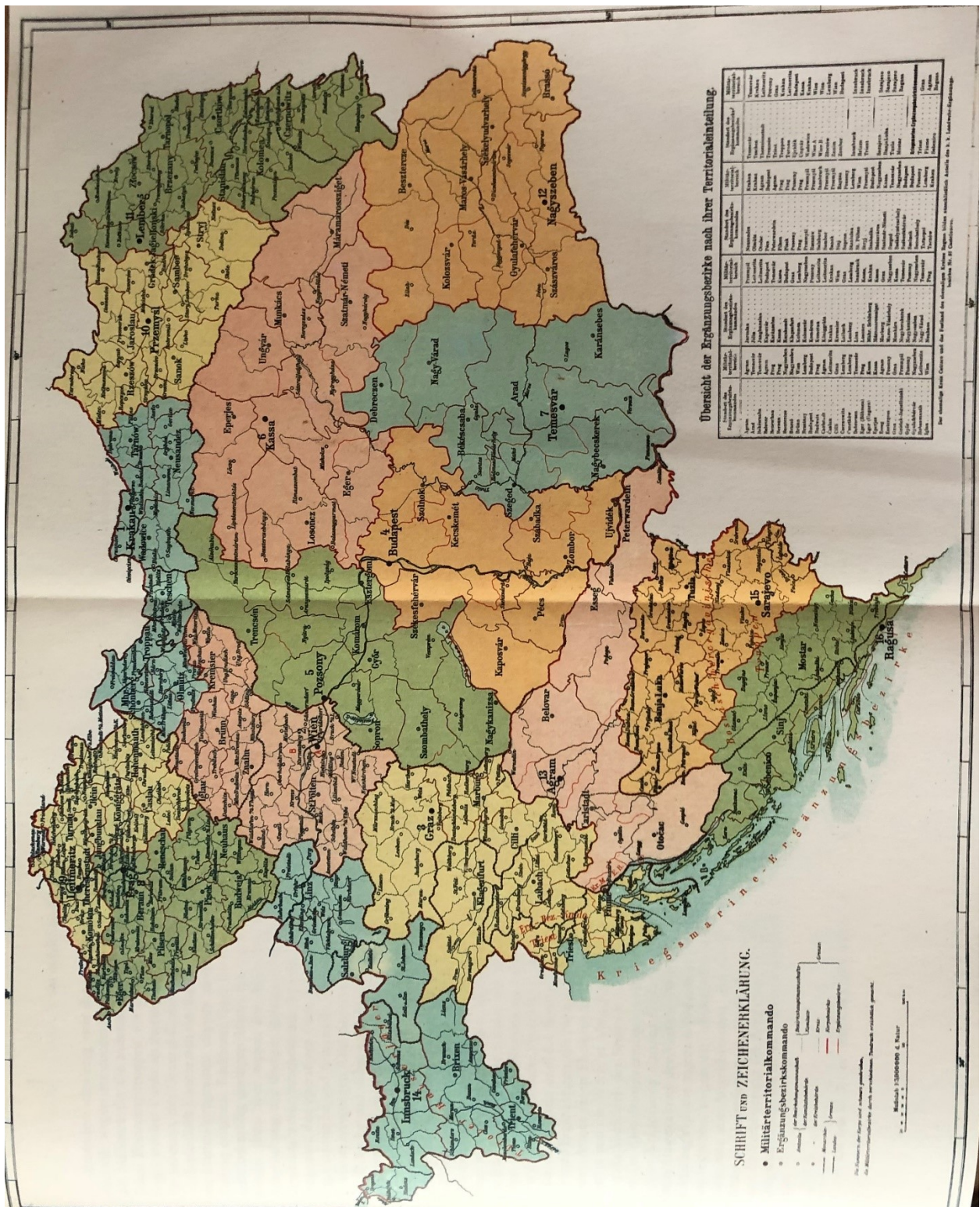
Majitelé, kteří na základě zákona ze dne 21. prosince 1912, ř. z. čís. 235, od představeného obce ku dodání dopravních prostředků byli vyzváni, mají tyto i s pohotovými jsoincími předměty postroje k nim náležejícími dle pokynů představeného obce předvéztí nebo dáti předvéztí.

IV. Válečné úkony.

Vyhlášení o počtí povinnosti k válečným úkonům stalo se v říšském zákoníku. Budiž vyhověno všem na základě zákona o válečných úkonech ze dne 26. prosince 1912, ř. z. čís. 236, činěným požadavkům.

Neuposlechnutí těchto nařízení se dle stávajících zákonů přísně trestá.

*) Do vyhlášky o mobilisaci není vepsáno stáří povolání nejstaršího domobraneckého ročníku, poněvadž jest dle domobraneckých okresů rozdílným.

Zdroj: URBANITSCH, Peter a Adam WANDRUSZKA, ed. Die Habsburgermonarchie 1848-1918 V. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1987 – s. 412.

. strana. 27. července 1914. **Národní Politika.** 27. července 1914. Číslo 204.

na osm dní před dobou vyjití těchto tiskopisů.

Narizení veskerého ministerstva, kterým na základě § 8. zákona ze dne 5. května 1869, č. 66 ř. z. vydávají se ve příčině přesně omezující policejní narizení, ustanovuje mezi jiným:

„Překročení hranic (pobřeží) království Dalmatského, pokud tvoří zároveň hranice rakousko-uherského mocnářství, jest pouze dovoleno na místech od dotýčných správců země k tomu určených a dají-li k další jízdě povolení c. k. úřady, jímž dohled nad hranicemi jest svěřen.

Cizinci, kteří se přes označené hranice a pobřeží do tuzemské obceberou a tuzemci i cizozemci, kteří přes tyto hranice do ciziny cestují, musí se řádnými cestovními pasy (§ 22 minister. ského narizení ze dne 10. května 1867, č. 80 ř. z.) vykazovati.

Narizení veskerého ministerstva, jež stanoví omezující policejní předpisy ve příčině hlášení, má za následek, že v celém státním území jest předpisy o hlášení přesně zachovávat a na ně přísně dohlížeti.

Narizení ministerstva spravedlnosti o rozšíření vojenské soudní pravomoci na civilní osoby — o hledání zločinů a vyzvědačství a jiných dorozumění se s nepříteltem, neoprávněného varování, svádění vojína k porušení vojenských služebních povinností, pomáhání k vojenským zločinům, kopné sčítání a předání svédění k neposledněmu vojenského povolávacího rozkazu — rozšířuje se na vojenské soudní pravomoc na osoby civilní.

Dalším narižením ministerstva vnitra a spravedlnosti zakazuje se uveřejňování v tiskopisech sdělení o plánu a směru vojenských operací rakousko-uherského mocnářství, o pohybu, síle a umístění vojenských oddílů a lodí, o stavu opevnění a konečně o uchování nebo dopravě válečných potřeb.

Na sdělení, která již c. k. telegrafní korespondenční kancelář, úředními listy nebo jinak cestou úřední byla uveřejněna, zákon tento se nevztahuje.

Zákaz tento týká se také sdělení o plánu a směru vojenských operací a o zbrojenou moc státní srakousko-uherským mocnářstvím spojených.

Dalším ministerkým narižením zakazuje se v královských a zemích na říské radě zastoupených v Srbsku vycházející periodické tiskopisy, neperiodické tiskopisy z uveřejněného cílného státu podrobeny jsou proliče.

Tento zákaz obsahuje též záporově vydávati jakýchkoli v tuzemsku nebo cizozemsku pořízený překlad nebo jiné vydání, necht' jest v tomto překladu nebo vydání obsažen celý obsah periodického tiskopisu nebo pouze část jeho.

Dovozitelé a rozšiřovatelé takové tiskopisy jest každému zapovězeno.

Neperiodické tiskopisy, které do tuzemského dojdou, z cílného státu, v minister. ském narizení uvedeného, dodají se blivnímu celnímu úřadu v Praze, od toho pak předají se policejnímu říditelství a budou teprve tehdy vydány, nem-li ve příčině těchto neperiodických tiskopisů žádné zábrady.

Rozšiřování neperiodických tiskopisů zmíněného cílného státu může od správce země býti zastaveno. Zastavení uveřejní se v zemských úředních novinách.

Narizení ministerstva obchodu a vnitra o nakládání s poštovními zásilkami po dobu částečné suspence článků 10. státního základního zákona o všeobecných právech státních občanů z 21. prosince 1867, č. 142. ř. z. ustanovuje:

Pro všechny poštovní úřady království a zemí na říské radě zastoupených, jež poštovní zásilky od představených úřadů, jakož i od zeměpanských úřadů bezpečnostních přesně označené zatím vyloučily se mají z další dopravy a dodají a že mají chovati se pohotově k dispozici příslušných zeměpanských bezpečnostních úřadů.

Všecky poštovní úřady jsou dále povinny, všechny poštovní zásilky, o kterých právech za to mluví, že jsou způsobilé k odití vojenským zájmem, předložiti poštovnímu a telegrafnímu říditelství, které si ihned má vyžádati dispoici příslušného zeměpanského bezpečnostního úřadu (policejního říditelství v Praze).

Všecky poštovní zásilky, které se po vykonání cizovní vnitř zeměpanských bezpečnostních úřadem poštovnímu úřadu, se úředně uzavou a opatří poznámkou „otevřeno státní policií“.

Narizení ministerstva obchodu, železnic a vnitra o omezení a dohledu na telegrafní a telefonní dopravu, ustanovuje suspensi § 4. telegrafního řádu, uveřejněného narižením minister. stva obchodu ze dne 18. dubna 1865, čis. 64 ř. z. Všecky telegrafy mohou podrobeny býti zvláštní úřední cenzurě.

Odesílatel soukromého telegramu podaného v tuzemsku, jest povinen na prvopis své jména a svá býti označiti.

Soukromé telegramy v tajném nebo šifrovaném písmě se zkratkami obchodní řeci, soukromé telegramy bez textu nebudou se ani dopravovati, ani doručovati.

V soukromých telegramech možno použiti pouze řeci v místě tuzemského úřadu přijetí obvyklé, pak německé, francouzské, anglické a italské, do Uher mimo to i maďarské.

Soukromé telegramy z míst mimo rakousko-uherskou říši a území Bosny a Hercegoviny musí býti napsány v řeci německé neb francouzské neb anglické neb italské.

Telegrafní úřady mohou býti dočasné uzavřeny dopravě soukromých telegramů. Telefonické sprostředkování telegramů, jakož i podávání telegramů poštou jest zastaveno.

Přes hranice rakousko-uherského mocnářství jdoucí soukromé telegrafní a telefonní vedení se přerušují.

Poštovní holubi mohou býti drženi jen s povolením vojenského úřadu územního velitelství. Toto povolení musí do 24 hodin po uveřejnění příslušného narizení u okresního hejtmánství, policejního říditelství aneb u vojenského úřadu územního velitelství býti vyžádáno.

Doprava živých holubů po parních, železnicích a poště jest povolená jen vojenské správě.

Vývoz válečných potřeb se zakazuje.

Předměty spadající pod tento zákaz obsehný jsou v minister. ském narižení — týkajícím se zakazu vývozu válečných potřeb.

Současné s tímto zakazem vývozu nebo také již dříve mluve zakázán byl vývoz zbraň, střeliva, trhavých látek a pod. jakož i holubů, dále vývoz a provoz válečných potřeb.

Léta dle směrů jest se svolením vojenských úřadů územních velitelství býti vyráběna a držena. O povolení jest do 24 hodin po uveřejnění příslušného narizení u okresního hejtmánství neb u vojenského úřadu územního velitelství žádati pod ztrátou vědomí. Doprava léta dle svolena jest jen se svolením vojenských úřadů. Cesty do země potřebují vojenského svolení a dozoru. Obec a jich orgány jsou povinny spolupůsobiti při provedení zákonných narizení, jež se na válečnou moc aneb vojenskou obranu mocnářství vztahují. Každý veřejný úředník, jenž pověřen jest nějakým úkolem, sloužícím obraně mocnářství, má jej tak dlouho konati až toho bude představeným státním služebníkem úřadem sprostřed.

Brancům jest přechod hranice mocnářství do ciziny zakázán a bude politický úřad v Praze. Veřejní úředník neb zřízenec státního závodu železničního nebo lodního podniku aneb státně chráněného podniku, jenž by odepřel konání svých povinností, neb je zanedbal, aneb svěřil úkol konal způsobem, který jest se to sluhu státní, dopouští se přečinu, jež trestají trestní soudy.

Práve tak jest trestným, kdo použije proti jmenému zastraně aneb násilí, aby docílil dohod, jež k tomu směřují, aby jednáním proti povinnosti veřejné službě neb provoz železnice či lodního podniku či státně chráněného podniku byla rušena a kdo by dohodou rozšiřoval nebo násilně prováděl.

Dodavatelé, kteří porušují svou, ve smlouvě nebo předpisu se zakládající povinnost, pro zbrojenou moc dodávají předměty válečné potřeby, mají povinnost takové předměty nebo vojenský materiál dopravovati neb práce prováděti, dále dodavatelé z druhé ruky, prostředkovatelé nebo zřizovatelé, kteří při takovémto dodávání, dopravě aneb práci výkon úmyslně porušením svých povinností ohrožují nebo mají, potrestají se pro přečin soudně.

Neodvisle od stihání trestním soudem pro tento přečin může vysloveno býti okamžitě propuštění vinných zřizanců státních a soukromých dráh a poštovních a telegrafních úřadů, státních zřízenců, obstarávajících poplatkovou službu při dopravě železniční a lodní a při poště a zřizování státních tiskáren.

Veřejní úřední list vídeňský

publikuje, jak jsme již ve větší části nákladu předního čísla uvedli, pět zvláštních císařských narižení na základě čl. 14. a řádu minister. ských výnosů. Prvním císařským narižením přenáší se právomoc politické správy v Bosně, Hercegovině a Dalmácii na nejvyššího velitele branné moci tamtéž. Druhým narižením se spolupůsobení obcí a veřejných úředníků při úkolech zbraně obrany a zároveň jedná o stihání veřejných úředníků, dopustil-li se porušení úřední povinnosti. Třetím týká se trestů, porušil-li někdo veřejnou službu, veřejný podnik nebo povinnosti dodávající. Čtvrté jedná o dočasné podřízení civilních osob vojenskému soudnictví v obvodu vojenského území, v němž mobilisace byla narižena, dopustil-li se osoby civilní trestních činů, jako vešprády, urážky veřejnosti nebo činné císařské vojny, rušení veřejného pokoje, povstání, vzpoury, násilného jednání proti úřadům, poškození dráhy, telegrafu anebo kdýby poskytovali pomoc sběhu nebo jej skrývali atd. Páté císařské narizení týká se podřízení vojenských osob válečnými články nezavázaných a v činné službě se nalézajících předpisům II. části vojenského trestního zákona. — Dále uveřejňuje úřední list vídeňský narizení o amnestiích při proviněních proti branné povinnosti, spáchaných před vydáním mobilisační vyhlášky, pokud ještě provinilci odsouzení nebyli. Další minister. ské narizení suspenduje články státních základních zákonů o osobní svobodě, o právu domácím, o právu společném a srovnávacím, o listovním tajemství a svobodě tisku. Následují narizení týkající se omezení vydávání právních listů, zosílení předpisů stran dráhy, zbraní, střeliva a trhavčin, zastavení působnosti porotních soudů v Dalmácii na jeden rok, zakazu periodických tiskopisů v Srbsku vycházejících, nakládání s poštovními zásilkami, podřízení civilních osob, provinilci se proti branné moci, pravomoci vojenských soudů trestních, zosílení dozoru nad telegrafní a telefonní dopravou, zakazu uveřejňování vojenských zpráv v tiskopisech, zakazu dovozu různých zboží, zakazu vývozu a průvozu různých zboží, zamezení porušení branné povinnosti překročením hranic, uplatnění zákona o válečných výkonech, stanovení náhrad za dodané povozy, automobily a potraviny. — Mimo to minister. ský předecis na základě zmocnění nejvyššího předsedám obou sněmoven zaslal listy, jimiž zasedání říské rady dnem 25. července prohlášeno za uzavřené a rokování sociálně-politického výboru prozatím za zastavené. Zároveň uzávněny zemské sněmy v Dalmácii, Kraňsku, Gorici, Gradišce, Moravě, Dolních Rakousích, Horních Rakousích, Slezsku a Styrsku.

Osobní doprava na dráhách zastavena.

(Vyhláška železniční správy.)

Následkem nejvyššího narizení částečné mobilisace ozbrojené moci, dokud jinak nebude ustanoveno, zastavuje se, vztahující obmezuje se na páteřích, ve zvláštní vyhlášce uvedených železničních tratích, doprava civilních osob a zavazadel, jakož i doprava civilního rychlého a nákladního zboží, nahodou moci zastavuje se veškerá doprava.

Zejména oznamuje se toto:

A. Pro tratě, na kterých je zastavena doprava civilních osob a zavazadel, jakož i doprava civilního rychlého a nákladního zboží, nahodou moci následující ustanovení pro dopravu civilních osob a zavazadel:

1. Doprava civilních osob a zavazadel zcela zastavena počínajíc třetím mobilisačním dnem.
2. Prvního a druhého mobilisačního dne civilní cestující a zavazadla budou se přijímati ke všem vypraveným, osoby dopravujícím vlakům jízdního řádu v míru platného, pokud toho vojenské zájmy dopustí a toliko do stanic, do kterých cestující mohou doraziti před třetím mobilisačním dnem.
3. Počínajíc třetím mobilisačním dnem civilní cestující budou dopravováni postovskými vlaky válečného jízdního řádu, pokud toho dopustí vojenské vyřizování těchto vlaků a toliko tenkrát, pod níkaž i tato cesta ve vojenském nebo veřejném zájmu a vyžádá-li se o tom u osobní pokladny legitimací, polit. úřadem vydanou, k jediné jízdě opravující úředním razítkem opatřenou.

Všeckých vyžádek k jízdě již zakonperých před vyhlášením mobilisace, kterých nebylo možno úplně využít, následkem zastavení civilní dopravy, může býti dále upuštěno při opatření sdělení civilní dopravy na neprojetých tratích; cestující má opatřiti si potraviny přednostně stanic.

Doprava civilního rychlého a nákladního zboží je ihned úplně zastavena. Všecky civilní zboží bez ohledu k tomu, zdali ještě leží v zastlaci stanic nebo na cestě bylo sdruženo, bude ihned zasílati písemně k dispozici státu.

Mimo to ustanovuje se pro tyto tratě následující:

1. V zastlaci stanic bud zboží, které podle tarifu straně má složiti, ihned od zastlaci vztahmo přijmouti sdělení. Nesložil-li se ihned zboží, výkon se státní kanceláři na náklad a nebezpečnosti strany.
2. Zastlaci, vztahmo přijmci mají odvésti bezodkladně své zásilky, jinak bude náloženo se zbožím podle příslušných ustanovení.
3. Zpětné nebo další zasílání zboží na základě uděleného rozkazu nemá místa.

Zdroj: Národní politika [online]. Praha: Ludvík Bratřšovský, 1914, 32. – Datum vydání: 27.07.1914, č. 204, s. 4.

Příloha č.6.

Zdroj: JUNG, Peter. *Rakousko-uherská armáda za první světové války. 1.* Brno: Computer Press, 2007 – s. 42.

Zdroj: JUNG, Peter. Rakousko-uherská armáda za první světové války. I. Brno: Computer Press, 2007 – s. 91.